

VÄKIVALLAN OSUUS HISTORIASSA¹⁹⁸

Soveltakaamme nyt teoriaamme Saksan nykyhistoriaan ja sen verellä ja raudalla toteuttamaan väkivallan käyttöön. Tästä näemme selvästi, miksi veren ja raudan politiikan oli tilapäisesti menestyttävä ja miksi sen oli lopulta kärsittävä tappio.

Vuoden 1815 Wienin kongressi¹⁹⁹ jakoi ja myi Euroopan siten, että koko maailma tuli vakuuttuneeksi monarkkien ja valtiomiesten täydellisestä kykenemättömyydestä. Kansojen yleinen sota Napoleonin vastaan oli sen kaikkien kansojen kansallistunteen vasta-vaikutusta, jonka Napoleon oli polkenut jalkoihinsa. Kiitokseksi siitä Wienin kongressiin osallistuneet hallitsijat ja diplomaatit polkivat sitäkin karkeammin jalkoihinsa tuon kansallistunteen. Pienimmällä hallitsijasuvulla oli enemmän merkitystä kuin suurimmalla kansalla. Saksa ja Italia pirstottiin taas pikkuvaltioiksi. Puola jaettiin neljännen kerran, Unkari jäi orjuutetuksi. Eikä voida edes sanoa, että kansoille olisi tehty vääryyttä: miksi ne sallivat tehdä näin ja miksi tervehtivät Venäjän tsaaria* vapauttajanaan?

Tätä ei kuitenkaan voinut jatkaa pitkälti. Keskiajan lopulta historia eteni kohti suurten kansallisvaltioiden perustamista Euroopassa. Vain tällaiset valtiot olivatkin Euroopan hallitsevan porvariston normaali poliittinen organisaatio ja samalla välttämätön edellytys sen kansojen sopusuhtaisen kansainvälisen yhteistoiminnan aikaansaamiselle, jota ilman proletariaatin herruus olisi mahdoton. Kansainvälisen rauhan aikaansaamiseksi oli ennen muuta poistettava kaikki mahdolliset kansalliset hankaukset, jokaisen kansan oli oltava riippumaton ja isäntänä talossaan. Kaupankäynnin, maanviljelyksen, teollisuuden ja samalla porvariston yhteiskunnallisen

* — Aleksanteri I. *Toim.*

mahdin karttuessa kaikkialla oli tosiaankin alkanut kansallistunteen nousu, pirstotut ja sorretut kansakunnat olivat alkaneet vaatia yhdistymistä ja itsenäisyyttä.

Siksi vuoden 1848 vallankumouksen tarkoituksena oli tyydyttää kaikkialla paitsi Ranskassa sekä vapaus- että kansalliset vaatimukset. Ensimmäisen rynnäkön tuloksena voittajaksi jääneen porvariston takaa nousi jo kaikkialla uhkaavana hahmona proletariaatti, jonka käsin voitto oli todellisuudessa saatu, ja tämä seikka työnsi porvariston vasta äsken voitetun vihollisen syliin, sen monarkkisen, virkavaltaisen, puolifeodaalisen ja sotilaallisen taantumuksen syliin, joka tuottikin vallankumoukselle tappion 1849. Venäläiset saapuivat Unkariin, jossa asiat olivat kehittyneet toiseen suuntaan, ja tukahduttivat vallankumouksen. Venäjän tsaari ei tyytynyt tähän, vaan saapui Varsovaan ja alkoi määrällä siellä Euroopan välitystuomarina. Hän nimitti kuuliaan suosikkinsa Kristian Glücksburgilaisen Tanskan valtaistuimen perilliseksi. Hän alensi Preussia enemmän kuin sitä milloinkaan oli alennettu kieltämällä sen arimmatkin yritykset käyttää hyväkseen saksalaisten yhdistymispyrkimyksiä, pakottamalla sen palauttamaan liittopäivät²⁰⁰ ja alistumaan Itävallan herruuteen. Ensi silmäykseltä vallankumouksen koko lopputulos rajoittui näin ollen siihen, että Itävallassa ja Preussissa säädettiin muodoltaan perustuslaillinen mutta hengeltään vanha hallitustapa ja että Venäjän tsaarista tuli Euroopan vallitsija suuremmissa määrin kuin milloinkaan aikaisemmin.

Todellisuudessa vallankumous sai kuitenkin voimakkaalla iskullaan porvariston vieroitetuksi piintyneestä vanhoillaan olostasista jopa pirstoutuneissakin maissa, varsinkin Saksassa. Porvaristo pääsi tiettyssä, joskin vaatimattomassa määrin osalliseksi valtiovallasta ja käytti jokaista poliittista saavutustaan teollisuuden kohottamiseen. Onnellisesti ohitettu »hullu vuosi»²⁰¹ osoitti porvaristolle havainnollisesti, että entisestä horrostilasta ja välinpitämättömyydestä on kerta kaikkiaan tehtävä loppu. Kaliforniasta ja Australiasta valuneen kultavirran²⁰² ynnä muiden seikkojen ansiosta koitti ennen tuntematon maailman kauppayhteyksien laajeneminen ja ennen näkemätön liike-elämän elpyminen, oli vain käytettävä tilaisuutta hyväkseen ja taattava oma osuutensa. Suurteollisuus, jonka perustoja oli laskettu vuodesta 1830 ja varsinkin 1840 alkaen Reinillä, Saksissa, Sleesiassa, Berliinissä ja joissakin etelän kaupungeissa, alkoi nyt nopeasti kehittyä ja laajeta; maaseutupiirien kotiteollisuus laajeni yhä enemmän, rautateitä rakennettiin joutuisaa vauhtia, ja valta-viin mittoihin kasvanut maastamuutto loi tällöin saksalaisen transatlanttisen laivaliikenteen, joka ei kaivannut mitään apurahoja. Saksalaiset kauppiat sijoittuivat laajemmassa mitassa kuin milloinkaan aikaisemmin kaikille merentakaisille markkinoille, he alkoivat esittää yhä huomattavampaa osaa maailmankaupassa ja markkinoida vähitellen paitsi englantilaisia myös saksalaisia teollisuustuotteita.

Se seikka että Saksa oli pirstottu pikkuvaltioiksi, joiden kauppa- ja teollisuuslainsäädännöt olivat mitä moninaisimpia, oli piakkoin muuttuva teollisuuden ja siihen liittyvän kaupankäynnin mahdavan nousun sietämättömiksi kahleiksi. Aina muutaman mailin päässä oli uusi vekselioikeus, uudet elinkeinon harjoittamisen ehdot, joka paikassa olivat aina omat saivartelunsa, virkavaltaiset ja fisikaaliset esteensä ja usein vielä ammattikuntaesteet, joita vastaan virallisetkin patentit olivat voimattomia! Lisäksi vielä lukuisat erilaiset synnynnäisten paikkakuntalaisten oikeuksia koskevat lainsäädännöt ja oleskelulupien myöntämisrajoitukset, jotka estivät kapitalisteja siirtämästä hallussaan olevaa työvoimaa riittävästi sinne, missä oli malmia, kivihiiltä, vesivoimaa tai muita suotuisia luonnonolosuhteita kannustamassa teollisuusyrityksen perustamista. Teollisen kehityksen ensimmäisenä ehtona oli kotimaisen työvoiman esteettömän joukkomittaisen käytön mahdollisuus, mutta kaikkialla, minne isänmaallinen tehtailija kokosi työläisiä eri puolilta, poliisi ja köyhäinhoito vastustivat tulokkaiden asuttamista. Yhtenäinen Saksan kansalaisuus, maan kaikkien kansalaisten täydellinen liikkumisvapaus ja yhtenäinen kauppa- ja teollisuuslainsäädäntö eivät enää olleet hurmaantuneiden ylioppilaiden patrioottisia haaveita, vaan teollisuuden olemassaolon välttämätön ehto.

Sitä paitsi kussakin valtiossa, muun muassa kääpiövaltioissa, oli oma rahansa, oma mitta- ja painojärjestelmänsä ja usein jopa pari kolmekin järjestelmää yhdessä valtiossa. Maailmanmarkkinoilla ei tunnustettu mitään näistä raha-, mitta- ja painolajeista. Siksi ei ole ihme että maailmanmarkkinoilla liikesuhteissa olleet tai tuontitarvoitoiden kanssa kilpailemaan pakotetut kauppiaat ja tehtailijat joutuivat monituisten kotimaisten rahojen, mittojen ja painojen ohessa käyttämään vielä ulkomaisiakin; että puuvillalankaa punnittiin Englannin nauloin, silkkikankaita mitattiin metrein ja ulkomaiset laskut laadittiin Englannin puntina, dollareina ja frangeina! Miten olisi saattanut syntyä suuria luottolaitoksia noin rajoitetusti levinneiden valuuttajärjestelmien perustalla? Täällä lasketaan pankkisetelit guldeneina, tuolla Preussin taalereina, rinnan on kultataaleri, »uudet kaksi kolmannesta» taaleri, pankin markka, kierrossa oleva markka, kahdenkymmenen guldenin rahajärjestelmä, kahdenkymmenen neljän guldenin rahajärjestelmä — ja kaikki tämä loputtomine uudelleenlaskuineen ja kurssinheilahduksineen.

Mikäli onnistuttiinkin lopulta voittamaan kaikki tämä, niin miten paljon noihin hankauksiin hukattiinkaan ponnistuksia, miten paljon hukattiinkaan rahaa ja aikaa! Vihdoin Saksassakin alettiin kuitenkin ymmärtää, että nykyään aika on rahaa.

Nuoren saksalaisen teollisuuden oli näytettävä kykynsä maailmanmarkkinoilla: se saattoi kasvaa ainoastaan vientikauppaa harjoittamalla. Mutta sitä varten sen oli nautittava kansainvälisen oikeuden suojaa ulkomailla. Englantilainen, ranskalainen tai amerikkalainen kauppias oli ulkomailla vapaampi tomissaan kuin kotonaan.

Häntä puolusti hänen maansa lähetystö ja tarpeen tullen jopa muutama sotalaivatkin. Entä saksalainen? Itävaltalainen saattoi vielä jossain määrin luottaa lähetystöönsä Lähi-Idässä, mutta muualla lähetystö ei paljoakaan auttanut häntä. Kun taas preussilainen kauppias kääntyi ulkomailla lähettiläänsä puoleen ja valitti hänelle tehdyn loukkauksen johdosta, sai hän melkein aina vastaukseksi: »Saitte sen minkä olette ansainnut! Mitä te haette täältä? Pysyisitte rauhassa kotonal» Jonkin pikkuvaltion alamainen oli kaikkialla kokonaan oikeuksia vailla. Saapuivatpa saksalaiset kauppiaat mihin hyvänsä, he turvautuivat kaikkialla ulkomaiseen — Ranskan, Englannin tai Amerikan — suojelukseseen tai heidän oli mahdollisimman pian kansallistuttava uudessa kotimaassa.* Jos heidän lähettiläänsä olisivatkin halunneet muuten puoltaa heitä, ei siitä olisi ollut mitään hyötyä. Merentakaisissa maissa saksalaisia lähettiläitä kohdeltiin itseäänkin niin kuin kengänkiillottajia.

Tästä näkyy, että yhtenäisen »isänmaan» saavuttamispyrkimyksellä oli hyvin aineellinen tausta. Kysymyksessä eivät olleet enää Burschenschaftien jäsenten utuiset purkaukset Wartburgin juhlilla²⁰⁸, jolloin »uljuutta hehkui saksalaisten sielu» ja jolloin, kuten ranskalaisella sävelellä lauletaan »riensi nuorukainen taiston tuoksinaan puolesta kaatuukseen synnyinmaan»**, keskiaikaisen keisarikunnan romanttisen suuruuden palauttamisen puolesta, ja vanhuudenpäivinään tämä hehkuvamielinen nuorukainen muuttui aivan tavalliseksi hurskailijaksi, itsevaltiudelle uskolliseksi hallitsijansa orjaksi. Kysymyksessä ei ollut myöskään enää paljon maallisempi yhtenäisyyskehoitus, jonka olivat julistaneet Hambachin juhlilla²⁰⁴ asianajajat ja muut porvariston ideologit olettaen, että he rakastavat vapautta ja yhtenäisyyttä niiden itsensä vuoksi, mutta ymmärtämättä, että Saksan muuttaminen kantonitasavallaksi sveitsiläisen esikuvan mukaan, mitä tervejärkisimmät heistä pitivät ihanteenaan, oli yhtä mahdotonta kuin edellämainittujen ylioppilaiden hohenstaufenilainen keisarikuntakin. Ei, kysymyksessä oli käytännöllisen kauppiaan ja teollisuusyrittäjän välittömistä liike-elämän tarpeista noussut pyrkimys lakaista pois kaupankäynnin ja teollisuuden vapaan kehityksen tiellä oleva historiallisesti periytynyt koko pikkuvaltioiden kama, poistaa kaikki tarpeettomat esteet, jotka saksalainen liikemies joutui kotimaassaan ylittämään halutessaan esiintyä maailmanmarkkinoilla ja joita hänen kilpailijoillaan ei ollut. Saksan yhtenäisyydestä tuli taloudellinen välttämättömyys. Ne jotka vaativat sitä nyt, tiesivät mitä he tahtovat. He olivat saaneet kasvatuksensa kaupankäynnissä ja kaupankäyntiä varten, he osasivat kaupata ja solmia kauppoja. He tiesivät, että on tingittävä enemmän, mutta oltava myös valmis myöntämyksiin. He lauleskelivat »saksalaisen isänmaasta», johon kuului

* Engelsin lyijykynällä tekemä reunahuomautus: »Weerth». *Toim.*

** Kumpikin lainaus on otettu K. Hinkelin runosta »Liiton laulu». *Toim.*

Steiermark, Tyroli ja »Itävallan maa, niittänyt voittoja ja kunniaa»*,
sekä seuraavaa:

»Maasilta aina Memeliin,
Etschiltä Beltiin asti
oot, Saksa, kaikkein ylväihin,
ei löydy vertaistasi.»**

Käteismaksua vastaan he olivat silti valmiit luovuttamaan melkoisen osan, noin 25—30 prosenttia, tuosta samasta isänmaasta, jonka oli yhä laajennuttava.*** Heidän yhdistämissuunnitelmansa oli jo valmis ja se saatettiin toteuttaa viipymättä.

Saksan yhtenäisyys ei kuitenkaan ollut ainoastaan Saksan kysymys. Kolmikymmenvuotisen sodan²⁰⁵ ajoilta ainuttakaan yleissaksalaista kysymystä ei ollut ratkaistu ilman tuntuva ulkomaiden puutumista asiaan.**** Fredrik II valloitti 1740 Slesian ranskalaisten apuun turvautuen. Vuonna 1803 valtakunnan edustuston päätöksestä toteutettu Pyhän Rooman valtakunnan uudelleenjärjestäminen oli kirjaimellisesti Ranskan ja Venäjän sanelema.²⁰⁷ Sitten Napoleon sääti Saksassa omien etujensa mukaisen järjestyksen. Ja vihdoinkin Wienin kongressissa***** ennen kaikkea Venäjän, mutta myös Englannin ja Ranskan vaikutuksesta Saksa pirstottiin taas kolmekymmeneksi kuudeksi valtioksi, jotka käsittivät yli kaksisataa erillistä suurta ja pientä maatilkkua, ja tällöin saksalaiset monarkit, aivan samoin kuin Regensburgin valtiopäivillä 1802—1803²⁰⁸, olivat tunnollisina apulaisina tässä toimituksessa ja tehostivat entisestään maan hajanaisuutta. Lisäksi erillisiä Saksan alueita luovutettiin ulkovalloille. Saksa jäi näin ollen voimattomaksi ja avuttomaksi, sisäisten eripuraisuuksien raatelemaksi, poliittisessa ja jopa taloudellisessakin suhteessa kitumaan tuomituksi; paljon pahempaa oli kuitenkin se, että juurtuneen tavan mukaan Ranska ja Venäjä saivat oikeuden Saksan jakoon aivan samoin kuin Ranska ja Itävalta pitivät oikeutenaan huolehtia siitä, että Italia pysyisi pirstottuna. Tätä näennäistä oikeutetaan tsaari Nikolai käyttikin hyväkseen 1850, jolloin hän esti mitä häikäilemättömimmin tekemästä itsenäisesti mitään muutoksia perustuslakiin ja pakotti palauttamaan liittopäivät, tuon Saksan voimattomuuden symbolin.

Saksan yhtenäisyys oli siis valloittettava taistelussa niin Saksan monarkkeja ja muita sisäisiä vihollisia kuin myös ulkomaita vastaan. Tai ulkomaiden apuun turvautuen. Millainen tilanne oli tuolloin Saksan ulkopuolella?

* E. M. Arndtin runosta »Saksalaisen isänmaa». *Toim.*

** Hoffmann von Fallerslebenin »Saksalaisten laulusta». *Toim.*

*** Ks. E. M. Arndtin runoa »Saksalaisen isänmaa». *Toim.*

**** Engelsin Iyijykynällä tekemä reunahuomautus: »Westfalenin ja Teschenin rauha»²⁰⁶. *Toim.*

***** Käsikirjoituksessa tämän rivin yläpuolella on Engelsin huomautus: »Saksa — Puola». *Toim.*

Ranskassa Louis Bonaparte käytti hyväkseen porvariston ja työväenluokan välistä taistelua noustakseen talonpoikien tukemana presidentin virkaan ja sitten armeijan avulla keisarin valtaistuimelle. Armeijan valtaistuimelle nostama uusi keisari Napoleon oli kuitenkin Ranskan vuoden 1815 rajoissa kuolleenä syntynyt hanke. Henkiin herätetty Napoleonin keisarikunta merkitsi Ranskan laajenemista Reinille asti eli ranskalaisen šovinismin perinteellisen haaveen toteutumista. Alkuvaiheessa Reinin valloitus ei kuitenkaan ollut Louis Bonaparten voimien mukainen: kaikki sensuuntaiset yritykset olivat johtaneet Ranskan-vastaisen liittouman muodostamiseen Euroopassa. Sen sijaan tarjoutui sopiva tilaisuus Ranskan arvovallan kohottamiseen ja uusien laakeriseppelien hankkimiseen armeijalle siten, että ryhdyttiin miltei koko Euroopan suostumuksesta sotaan Venäjää vastaan, joka oli käyttänyt hyväkseen Länsi-Euroopan vallankumouskautta miehittääkseen salaviihkaa Tonavan ruhtinaskunnat ja valmistellakseen uutta valloitusotaa Turkkiä vastaan. Englanti liittoutui Ranskan kanssa, Itävalta suhtautui myötämielisesti kumppankin, ja ainoastaan sankarillinen Preussi suuteli yhä venäläistä ruoskaa, jolla sitä oli vielä eilen piesty, ja pysyi ystävällishenkisellä puolueettomuuskannalla Venäjään nähden. Englanti enempää kuin Ranskakaan eivät kuitenkaan halunneet vakavaa voittoa vihollisestaan. Siksi sota päättyi vain vähäiseen Venäjän alentamiseen ja Venäjän ja Ranskan Itävallan-vastaisen liiton perustamiseen.*

* Krimin sota oli ainutlaatuinen valtava erehdysten komedia, jossa jokaisen uuden näytöksen edellä nousi kysymys: kukahan tällä kertaa tulee petetyksi? Tämä komedia vaati kuitenkin tavattoman suuria kustannuksia ja toista miljoonaa ihmishenkeä. Tuskin sota oli alkanut, kun Itävalta ryntäsi Tonavan ruhtinaskuntiin. Venäläiset perääntyivät itävaltalaisten hyökätessä, ja niin kauan kuin Itävalta pysyi puolueettomana, sotatoiminta Turkkiä vastaan oli Venäjän maa-rajalla näin ollen mahdollista. Itävallan vetäminen liittolaisena sotaan tällä rajalla olisi kuitenkin ollut mahdollista vain siinä tapauksessa, että sotaa olisi käyty vakavissa oikeissa Puolan eheyttämiseksi ja Venäjän länsirajan siirtämiseksi pitkäksi aikaa takaisinpäin. Silloin Preussikin, jonka kautta Venäjä sai vielä kaikki tuontitavaransa, olisi joutunut yhtymään sotaan; Venäjä olisi tullut saarretuksi maalta ja mereltä ja kohta se olisi voitettu. Tämä ei silti ollut liittolaisten tarkoitus. He olivat päinvastoin tyytyväisiä, että vakavan sodan vaara oli mennyt ohi. Palmerston kehotti siirtämään sotanäyttämön Krimille, mitä Venäjä itsekin toivoi, ja Louis Napoleon suostui halukkaasti tähän. Krimillä sota saattoi jäädä vain näennäiseksi, ja tällöin sen kaikki pääosalliset olisivat olleet tyytyväisiä. Mutta keisari Nikolai oli saanut päähänsä, että siellä on sodittava totisesti, ja unohtanut sen, että kun Krim on sopivin paikka näennäistä sotaa varten, niin se on kaikkein sopimattomin vakavaa sotaa varten. Se mikä on Venäjän etuisuutena puolustussodassa, nimittäin sen harvaan asutun, tietömän ja apuvaroista niukan alueen laajuus, kääntyy Venäjän jokaisessa hyökkäyssodassa sitä itseään vastaan, eikä tämä ilmene missään suuremmassa määrin kuin nimenomaan Krimin suunnalla. Etelä-Venäjän arot, joiden olisi pitänyt muuttua maahan hyökänneen vihollisen haudaksi, muuttuivat niiden venäläisten armeijoiden haudaksi, joita Nikolai ajoi julman ja typerän armottomasti toisen toisensa perään Sevastopoliin aina keskitalveen asti. Ja kun viimeinen, hätäisesti koottu, kehnosti varustettu ja kurjasti muonitettu armeija oli menettänyt matkalta noin kaksi kolmannesta miehistöstä (lumipyryissä tuhoutui kokonaisia pa-

Krimin sota teki Ranskasta Euroopan johtavan valtion ja seikkailija Louis Napoleonista päivänsankarin, mihin ei tosin kovinkaan paljoa tarvittu. Krimin sota ei kuitenkaan laajentanut Ranskan aluetta ja siksi siinä piili sen uuden sodan uhka, jossa Louis Napoleonin oli toteutettava oikea kutsumuksensa, tultava »valtakunnan laajentajaksi»*. Tätä uutta sotaa valmisteltiin jo edellisen sodan aikana siten, että Sardinialle annettiin lupa yhtyä länsivaltojen liittoon keisarillisen Ranskan satelliittina ja sen varsinaisena etuvartiona Itävaltaa vastaan; sotaa valmisteltiin myös Louis Napoleonin solmimassa rauhaa Venäjän kanssa²⁰⁹, jonka hartaana toivomuksena oli Itävallan rankaiseminen.

Louis Napoleonista tuli nyt Euroopan porvariston epäjumala. Eikä ainoastaan hänen 2. joulukuuta 1851⁹⁰ toteuttamansa »yhteiskunnan pelastamisen» ansiosta, jolloin hän tosin hävitti porvariston poliittisen herruuden, mutta vain pelastaakseen sen sosiaalisen herruuden; eikä ainoastaan siksi, että hän näytti, miten yleinen äänioikeus voidaan sopivissa oloissa muuttaa kansanjoukkojen sorron välikappaleeksi; eikä ainoastaan siksi, että hänen hallintokaudellaan kaupankäynti ja teollisuus ja varsinkin keinottelu ja pörssihuijaus saavuttivat ennen näkemättömän kukoistuksen. Näin kävi ennen muuta siksi, että porvaristo tunnusti hänet ensimmäiseksi »suureksi valtiomieheksi», joka oli sen omaa luuta ja lihaa. Hän oli nousukas samoin kuin jokainen oikea porvari. Oltuaan »monessa liemessä parkittuna» salaisen carbonari-seuran jäsenenä Italiassa, tykistöupseerina Sveitsissä, velkojen rasittamana ylhäisenä kulkurina ja erikoiskonstaa-pelina Englannissa²¹⁰, mutta aina ja kaikkialla kruununtavoittelijana, hän oli monivaiheista seikkailuelämää viettämällä ja saattamalla nimensä huonoon huutoon kaikissa maissa valmistautunut ranskalaisen keisarin ja Euroopan kohtaloiden ratkaisijan rooliin, samoin kuin klassinen porvarin esikuva — amerikkalainen — valmistautuu miljonääriksi tekemällä muutamia todellisia ja näennäisiä vararikkoja. Keisariksi tultuaan hän ei ainoastaan alistanut politiikkaa palvelemaan kapitalistisen voiton ja pörssikeinottelun etuja, vaan myös noudatti politiikassa yksinomaan arvopaperipörssin sääntöjä ja keinotteli »kansallisuuksien periaatteella». Saksan ja Italian pirstominen oli Ranskan entisen politiikan kannalta ollut Ranskan vieroittamonta hallitsijanoikeutta; Louis Napoleon ryhtyi tuota pikaa myymään vähittäin tätä hallitsijanoikeutta niin sanottuja korvauksia vastaan. Hän oli valmis auttamaan Italiaa ja Saksaa pääsemään hajanaisuudesta sillä ehdolla, että Saksa ja Italia myöntävät hänelle alueitaan palkkioksi hänen jokaisesta kansalliseen yhdistymiseen

taljoonia) eivätkä sen rippeet pystyneet häätämään vihollista Venäjän maalta, ylimielinen pölkkypä Nikolai masentui raukkamaisesti ja myrkytti itsensä. Tästä hetkestä sota muuttui jälleen näennäiseksi ja päättyi kohta rauhan solmimiseen.

* Engels käyttää tässä sanontaa »Mehrer des Reiches», joka kuului osana Pyhän Rooman valtakunnan keisareiden arvonimeen keskiajalla. *Toim.*

suuntaamastaan askeleesta. Tämä ei ainoastaan tyydyttänyt ranskalaista šovinismia ja johdattanut vähitellen valtakunnan laajenemiseen aina vuoden 1801 rajoihin²¹¹, vaan myös asetti Ranskan jälleen valistuneen valtion, kansojen vapauttajan poikkeukselliseen asemaan ja Louis Napoleonin sorrettujen kansallisuuksien puoltajan asemaan. Koko valistunut ja kansallistunteen innoittama porvaristo, joka oli varsin kiinnostunut kaikkien kaupankäynnin esteiden poistamisesta maailmanmarkkinoilta, tervehti yksimielisesti tätä koko maailmaa vapauttavaa valistunutta toimintaa.

Asia pantiin alulle Italiassa.* Vuodesta 1849 Itävalta oli hallinnut siellä rajoittamattomasti, ja Itävaltahan oli siihen aikaan koko Euroopan syntipukki. Krimin sodan mitättömiä tuloksia ei pantu vain näennäistä sotaa toivoneiden länsivalttojen epäroinnin laskuun, vaan ne selitettiin Itävallan horjuvasta asenteesta johtuneiksi, johon kukaan ei ollut suuremmassa määrin syypää kuin länsivallat itse. Venäjää taas oli siinä määrin loukannut itävaltalaisten eteneminen Prut-joelle — kiitokseksi Venäjän avusta Unkarissa 1849 (vaikka nimenomaan tämä eteneminen pelastikin sen) — että se oli hyvillään jokaisesta Itävaltaa vastaan tehdystä hyökkäyksestä. Preussia ei otettu enää huomioon ja jo Pariisin rauhankongressissa²¹² sitä hyljittiin en canaille**. Venäjän myötävaikutuksella keväällä 1859 aloitettu sota Italian vapauttamisesta »Adrian mereen saakka» päättyi jo kesällä Mincio-joella. Itävaltaa ei heitetty pois Italiasta, Italia ei tullut »vapaaksi Adrian mereen saakka» eikä yhdistetyksi, Sardinia laajensi aluettaan, mutta Ranska sai Savoijin ja Nizzan ja siten palautti vuoden 1801 aikaisen Ranskan ja Italian rajan⁶⁰.

Italia ei kuitenkaan tyytynyt tähän. Tuolloin Italiassa oli vielä vallitsevana pelkkä manufaktuuri tuotanto, suurteollisuus oli vielä kapalossaan. Työväenluokka ei ollut vielä lähimainkaan pakkoluovutettu eikä proletarisoitunut; kaupungeissa se omisti vielä tuotantokalustoa, maaseudulla talonpoikaiset pienomistajat ja vuokraajat harjoittivat teollista työtä sivuansiokeeseen. Siksi porvariston tarmoa ei vielä horjuttanut sen ja luokkaetunsa tajunneen nykyaikaisen proletariaatin välinen vastakohtaisuus. Koska Italian hajanaisuus oli säilynyt ainoastaan Itävallan vierasmaisen herruuden ansiosta, jonka suojassa monarkkisten hallitusten väärinkäytökset saavuttivat huipunsa, niin sekä suurmaanomistaja-aatelisto että kaupunkilaiset kansanjoukot kannattivat porvaristoa kansallisen riippumattomuuden esitaistelijana. Vuonna 1859 vierasmainen herruus murrettiin kuitenkin kaikkialla paitsi Venetsiassa. Ranska ja Venäjä tekivät lopun Itävallan puuttumisesta Italian asioihin, kukaan ei pelännyt sitä enää. Garibaldista Italia sai antiikkistyyppisen sankarin, joka pystyi tekemään ja todella teki ihmeitä. Tuhatmiehisine vapaaehtoisjoukkoineen hän kukisti koko Napolin kuningaskunnan, tosiasiallisesti

* Reunassa Engelsing kynämerkintä: »Orsini». *Toim.*

** — halveksien. *Toim.*

yhdisti Italian ja repi Bonaparten politiikan taitavan verkon. Italiasta tuli vapaa ja itse asiassa yhdistetty, mutta ei Louis Napoleonin hankien, vaan vallankumouksen tietä.

Italian sodan ajoilta toisen keisarikunnan ulkopoliittikka ei ollut enää kenellekään salaisuus. Suuren Napoleonin voittajien oli saattava rangaistuksensa, mutta l'un après l'autre — toisen toisensa perään. Venäjä ja Itävalta olivat jo saaneet osansa, nyt oli Preussin vuoro. Preussia halveksittiin nyt enemmän kuin milloinkaan aikaisemmin; sen politiikka oli Italian sodan aikana ollut arkaa ja surkuteltavaa, aivan kuin Baselin rauhankin aikana 1795²¹³. »Vapaiden käsien politiikka»²¹⁴ oli saattanut Preussin siihen tilaan, että se oli kerrassaan eristettynä Euroopassa, että sen suuret ja pienet naapurit vain riemuitsivat ennakkolta sen nujertamisen johdosta ja että sen kädet olivat vapaat vain luovuttamaan Ranskalle Reinin länsirannan.

Vuoden 1859 jälkeisinä lähivuosina kaikkialle ja ennen muuta Reinin varrelle oli tosiaankin levinnyt käsitys siitä, että Reinin vasen ranta siirtyy palauttamattomasti Ranskalle. Tätä siirtymistä ei tosin kovinkaan toivottu, mutta sitä pidettiin kiertämättömänä kuin kohtaloa eikä suoraan sanoen erikoisesti pelätty. Talonpojissa ja kaupunkilaisissa pikkuporvareissa heräsivät henkiin vanhat muistelmat Ranskan herruudesta, joka oli tosiaankin tuonut heille vapauden; porvariston riveissä finanssiylimystö, varsinkin kölniläinen, oli jo aika lailla sekaantunut pariisilaisen »Crédit Mobilier'n»²¹⁵ ja muiden bonapartististen petkutussyhtymien huijauksiin ja vaati kovaäänisesti aluevaltauksia.*

Reinin länsirannan menetys olisi merkinnyt paitsi Preussin myös Saksan heikkenemistä. Saksa taas oli lohkottu enemmän kuin milloinkaan. Itävalta ja Preussi olivat kerrassaan vieraantuneet toisistaan Preussin Italian sodan aikaisen puolueettomuuskannan vuoksi; pikkuruhtinashylt katsoivat pelokkaina ja samalla himoiten Louis Napoleoniin kuten uudistetun Reinin liiton²¹⁶ tulevaan suojelijaan ainakin. Tällainen oli virallisen Saksan asema. Vieläpä ajankohtana, jolloin vain koko kansakunnan yhdistetyt voimat olisivat pystyneet ehkäisemään pirstomisvaaran.

Miten koko kansakunnan voimat olisi voitu yhdistää? Oli jäänyt kolme mahdollista tietä sen jälkeen kun vuoden 1848 yritykset, jotka olivat luonteeltaan miltei poikkeuksetta epämääräisiä, olivat epäonnistuneet ja juuri tuon epäonnistumisen vuoksi epämääräisyys oli hieman hälvennyt.

Ensimmäisenä tienä oli todellinen yhdistäminen, joka toteutettaisiin hävittämällä kaikki erilliset valtiot, ts. se oli avoimesti val-

* Marx ja minä jouduimme usein toteamaan itse paikalla, että tällaiset mielialat olivat tuolloin yleisesti vallitsevina Reinin varrella. Reinin länsirannalla toimivat teollisuusyrittäjät kyselivät minulta muuten, miten ranskalaiseen tullitariffiin siirtyminen vaikuttaisi heidän yrityksiinsä.

lankumouksellinen tie. Tätä tietä Italia oli vasta hiljan saavuttanut päämääränsä. Savoijin hallitsijasuku oli yhtynyt vallankumoukseen ja saanut siten haltuunsa Italian kruunun. Saksalaiset savoijilaisemme, Hohenzollernit, enempiä kuin heidän päättävimmät Cavour'-insakaan à la Bismarck eivät kuitenkaan olisi pystyneet ollenkaan niin rohkeaan tekoon. Kansa olisi itse joutunut tekemään kaiken, ja Reinin länsirannasta käytävässä sodassa se olisi tietenkin pystynyt tekemään kaiken välttämättömän. Preussilaisten väistämätön perääntyminen Reinin taakse, reinitäisten linnoitusten pitkäaikainen piiritys ja eteläsaksalaisten hallitusten petturuus, joka olisi seurannut sitten epäilemättä, olisivat antaneet riittävästi aihetta sellaisen kansallisliikkeen nousuun, joka olisi lyönyt hajalle koko tuon dynastisen järjestyksen. Silloin Louis Napoleon olisi ensimmäisenä pistänyt miekkansa huotraan. Toinen keisarikunta olisi voinut sotia vain taantumuksellisia valtioita vastaan, joihin nähden se olisi esiintynyt Ranskan vallankumouksen seuraajana, kansojen vapauttajana. Se oli voimaton vallankumoukseen nousutta kansaa vastaan; sitä paitsi voitokas Saksan vallankumous olisi saattanut panna alulle koko Ranskan keisarikunnan kukistamisen. Näin olisi käynyt parhaassa tapauksessa; pahimmassa tapauksessa, mikäli hallitsevat ruhtinaat olisivat liikkeen johdossa, Reinin länsiranta olisi luovutettu väliaikaisesti Ranskalle, monarkkien aktiivinen tai passiivinen kavaluus olisi paljastettu koko maailmalle, ja olisi muodostunut kriittinen tilanne, josta Saksalla ei olisi ollut muuta ulospääsyä kuin vallankumous, kaikkien hallitsijoiden häätäminen pois ja yhtenäisen Saksan tasavallan perustaminen.

Silloisten olosuhteiden vallitessa Saksa olisi voinut astua tälle yhdistämistielle vain siinä tapauksessa, että Louis Napoleon olisi aloittanut sodan rajan siirtämisestä Reinille. Tästä sodasta ei kuitenkaan tullut mitään syistä, jotka esitetään tuonnempana. Kansallisen yhdistämisen kysymys lakkasi niin ikään olemasta kiireellinen elintärkeä kysymys, joka oli ratkaistava viipymättä, tuhoutumisen uhalla. Kansakunta saattoi toistaiseksi odottaa.

Toisena tienä oli yhdistyminen Itävallan johdolla. Itävalta säilytti kernaasti 1815 Napoleonin sotien seurauksena saamansa aseman valtiona, joka oli alueellisesti yhtenäinen ja pyöristetty. Se ei vaatinut enää siitä eristettyjä entisiä Etelä-Saksan alueitaan, vaan tyytyi niiden vanhojen ja uusien alueiden liittämiseen, jotka voitiin maantieteellisesti ja strategisesti yhdistää vielä säilyneeseen monarkian ydinosaan. Se saksalaisen Itävallan eristäminen muusta Saksasta, jonka pani alulle Josef II saattamalla voimaan suojelutullit, jota voimisti Franz I:n poliisivalta Italiassa ja jonka vei äärimmäisyyksiin Saksan valtakunnan hävittäminen ja Reinin liiton perustaminen, säilyi tosiasiallisesti vielä vuoden 1815 jälkeenkin. Metternich pystytti valtionsa ja Saksan välille oikean Kiinan muurin. Tullit estivät aineellisten ja sensuuri henkisten saksalaisten tuotteiden pääsyä; uskomattomat passirajoitukset typistivät minimiin henkilökohtaiset

kanssakäymiset. Itsevaltiuden harjoittama mielivalta, joka oli ainoa laatuaan jopa Saksassakin, esti taatusti vähäisimmänkin poliittisen liikkeen. Itävalta pysyi näin ollen täysin erillään koko Saksan porvarillis-liberaalisesta liikkeestä. Vuonna 1848 kaatuivat suurimalta osaltaan ainakin henkiset esteidat niiden väliltä; mutta tuon vuoden tapahtumat ja niiden seuraamukset eivät suinkaan voineet myötävaikuttaa Itävallan ja muun Saksan lähenemiseen; päinvastoin, Itävalta kerskui entistä enemmän riippumattomalla suurvalta-asemallaan. Vaikka liiton linnoituksissa²¹⁷ pidettiin itävaltalaisista sotilaista, mutta preussilaisia vihattiin ja pilkattiin, ja vaikka Itävalta oli suosiossa ja nautti kunnioitusta koko Etelässä ja Lännessä, jotka valtaosaltaan olivat katolisia, kukaan ei silti ajatellut tosisaan Saksan yhdistämistä Itävallan johdolla, ehkä muutamia pienten ja keskisuurten saksalaisten valtioiden kruunupäisiä hallitsijoita lukuun ottamatta.

Eikä muuten olisi voinut ollakaan. Itävalta itse ei halunnut mitään muuta, vaikka salavirkkaa hautoikin yhä romanttisia valtakuntahaaveita. Ajan mittaan Itävallan tulliraja muuttui ainoaksi Saksan sisällä säilyneeksi aineelliseksi esteeksi, joka tuntui sitä kärkevämmiin. Itsenäisen suurvallan politiikalla ei olisi ollut mitään merkitystä, ellei se olisi tarkoittanut Saksan etujen uhraamista varsinaisille Itävallan eduille, ts. Italiaa, Unkaria jne. koskeville eduille. Niin ennen vallankumousta kuin sen jälkeenkin Itävalta oli pysynyt Saksan taantumuksellisimpana valtiona, joka oli vähiten halukas lähtemään nykyaikaisen kehityksen tielle; sitä paitsi se oli ainoa varsinaisesti katolisenä säilynyt suurvalta. Mitä enemmän maaliskuun jälkeinen hallitus²¹⁸ pyrki palauttamaan entisen pappien ja jesuiittojen isännöinnin, sitä vähemmän se pystyi toteuttamaan herruuttaan maassa, joka parilta kolmannekseltaan oli protestanttinen. Saksan yhdistäminen Itävallan johdolla olisi vihdoin ollut mahdollista vain Preussin nujertamisen seurauksena. Ellei viimeksi mainittu tapaus sinänsä olisikaan ollut onnettomuus Saksalle, niin Itävallan toteuttama Preussin murskaaminen olisi ollut yhtä tuhoisa kuin Preussin toteuttama Itävallan murskaaminen tulevan Venäjän vallankumouksen voiton aattona (minkä jälkeen tämä murskaaminen olisi ollut tarpeetonta, koska Itävalta olisi tullut silloin tarpeettomaksi ja hajonnut itsestään).

Lyhyesti sanoen Saksan yhtenäisyys Itävallan huomassa oli romanttinen haave, mikä ilmenikin kun saksalaiset pikku- ja keski-suuret hallitsijat kokoontuivat 1863 Frankfurtiin julistamaan Saksan keisariksi itävaltalaisen Franz Josefin. Preussin kuningas* ei yksinkertaisesti saapunut, ja koko komedia meni myttyyn.

Jäljellä oli kolmas tie: yhdistyminen Preussin johdolla. Tämä tie, jota historia todella lähti kulkemaan, palauttaa meidät mieli-

* — Vilhelm I. Toim.

kuvituksen alueelta varmalle, joskin melko likaiselle käytännöllisen »reaalipolitiikan»²¹⁹ maaperälle.

Fredrik II:n ajoilta Preussi oli pitänyt Saksaa samoin kuin Puolaakin vain valloitettavaksi tarkoitettuna alueena, josta kiskotaan mitä voidaan, mutta jonka on tietenkin suostuttava jakoon toisten kanssa. Vuodesta 1740 alkaen Preussin »Saksan tehtävänä» on ollut Saksan jako, johon ovat olleet osallisina ulkovaltat ja ennen muuta Ranska. »Je vais, je crois, jouer votre jeu; si les as me viennent, nous partagerons» (taidan pelata eduksenne; jos saan valtit käsiini, niin jaa'amme ne keskenämme) — tämän Fredrik sanoi hyvästiksi Ranskan lähettiläälle* ensimmäiselle sotaretkelleen²²⁰ lähtiessään. Täytäten uskollisesti tätä »Saksan tehtävänsä» Preussi kavalsi Saksan 1795 Baselin rauhaa solmittaessa, se suostui ennakkolta (5. elokuuta 1796 tehty sopimus) luovuttamaan ranskalaisille Reinin länsirannan alueenlisäyslupausta vastaan ja sai tosiaan palkkion valtakunnan kavalluksestaan Ranskan ja Venäjän saneleman valtakunnan edustuston päätösten mukaisesti. Vuonna 1805 se teki vielä yhden kavalluksen ja petti liittolaisensa, Venäjän ja Itävallan, heti kun Napoleon maanitteli sitä Hannoverilla — semmoiseen syöttiin se tartui aina — mutta sekaantui siinä määrin omaan typerään viekkau-teensa, että tuli vedetyksi sotaan Napoleonia vastaan ja sai Jenan edustalla ansaitsemansa rangaistuksen²²¹. Muistaen yhä nämä iskut Fredrik Vilhelm III aikoi jopa vuosina 1813 ja 1814 saamiensa voittojenkin jälkeen luopua kaikista länsisaksalaisista etuvartioistaan, rajoittua Koillis-Saksassa omistamiinsa alueisiin ja loitota Itävallan tavoin mahdollisimman kauas Saksan asioista, minkä seurauksena Länsi-Saksasta olisi tullut Venäjän tai Ranskan suojeluksen alainen uusi Reinin liitto. Suunnitelma ei onnistunut: kuningas pakotettiin vastoin tahtoaan ottamaan Westfalen ja Reinin maakunta ja niiden mukana myös uusi »Saksan tehtävä».

Aluevalloituksista tehtiin nyt toistaiseksi loppu, ellei oteta lukuun erinäisiä pieniä maanostoja. Maassa alkoi vähitellen taas kuukoistaa vanha junkkerilais-virkavaltainen järjestys; perustuslain voimaansaattamislupauksia, joita oli tehty kansalle tilanteen äärimmäisen kärjistyksen hetkellä, rikottiin jatkuvasti. Kaikesta tästä huolimatta porvariston merkitys yhä kasvoi Preussissakin, sillä ilman teollisuutta ja kaupankäyntiä jopa ylimielinen Preussin valtiokin oli nykyään nolla. Porvaristolle jouduttiin tekemään taloudellisia myönnytyksiä, vaikkakin hitaasti, vastahakoisesti ja homeopaattisiin annoksiin. Toisaalta taas nämä myönnytykset antoivat Preussille aihetta toivoa, että sen »Saksan tehtävä» saa tukea, kun se kehotti Saksan naapurivaltioita perustamaan tulliliiton maan kahtiajakaneiden vieraiden tullirajojen hävittämiseksi. Siten syntyi Tulliliitto, joka vuoteen 1830 asti jäi vain hyväksi aikomukseksi (silloin siihen kuului vain Hessen-Darmstadt), mutta myöhemmin, sitä mukaa kuin

* — Beauraulle. *Toim.*

poliittinen ja taloudellinen kehitys hieman nopeutui, se yhdisti taloudellisesti Preussiin suurimman osan Saksan sisäisistä alueista. Ei-preussilaiset rannikkomaat jäivät liiton ulkopuolelle vielä vuoden 1848 jälkeenkin.

Tulliliitto oli Preussin suuri voitto. Eikä lähimainkaan tärkeintä ollut se, että se merkitsi Itävallan vaikutusvallasta saatua voittoa. Tärkeintä oli, että se sai Preussin puolelle saksalaisten keskisuurten ja pikkuvaltioiden koko porvariston. Saksia lukuun ottamatta yhdenkään saksalaisen valtion teollisuus ei saavuttanut likipitäänkään sellaista kehitystasoa kuin Preussin; tämä ei johtunut yksinomaan luonnollisista ja historiallisista edellytyksistä, vaan myös tullialueen ja sisämarkkinoiden suuremmista mitoista. Mitä suuremmaksi Tulliliitto laajeni vetäen pikkuvaltioita näiden sisämarkkinoiden piiriin sitä enemmän noiden valtioiden nouseva porvaristo tottui pitämään Preussia taloudellisenä ja vastaisuudessa myös poliittisena etuvartionaan. Mitä porvarit suunnittelevat, sen professorit lausuvat. Kun Berliinissä hegeliläiset perustelivat filosofisesti sitä, että Preussin kutsumuksena on johtaa Saksaa, niin Heidelbergissä Schloserin oppilaat, varsinkin Häusser ja Gervinus, todistelivat samaa historiaan vedoten. Tällöin oletettiin tietenkin, että Preussi muuttaa koko valtiollista järjestelmäänsä, että se täyttää porvariston ideologioiden vaatimukset.*

Sanottakoon, että tätä ei tehty mistään erityisestä myötämielisyydestä Preussin valtiota kohtaan, niin kuin tapahtui esimerkiksi Italiassa, jossa porvarit tunnustivat Piemonten johtavan osuuden, sen jälkeen kun se ryhtyi avoimesti kansallisen ja perustuslaillisen liikkeen johtoon. Ei, tämä tehtiin haluttomasti; porvarit valitsivat Preussin pienempänä pahana, koska Itävalta ei päästänyt niitä markkinoilleen ja koska Itävaltaan verraten Preussi oli kuitenkin jo rahasioissa osoittamansa kitsauden vuoksi luonteeltaan jossain määrin porvarillinen. Preussin etuisuutena oli muihin suuriin valtioihin verraten kaksi hyvää instituutiota: yleinen asevelvollisuus ja yleinen oppivelvollisuus. Se oli saattanut ne voimaan äärimmäisen ahtaina aikoina, mutta parempina aikoina se tyytyi siihen, että toteuttamalla niitä jotenkuten ja vääristelemällä tahallisesti se hävitti niiden tiettyissä oloissa mahdolliseksi käyvän vaarallisuuden. Mutta paperilla nämä instituutiot olivat edelleenkin olemassa, joten Preussilla oli mahdollisuus päästää jonain kauniina päivänä valloilleen kansanjoukoissa piillyt potentiaalinen voima niin laajassa mitassa, ettei sitä olisi saatu aikaan missään muualla yhtä suuresta asukasluvusta puheen ollen. Porvaristo oli mukautunut näihin molempiin instituutioihin; vuoden 1840 paikkeilla vapaaehtoiset eli porvareiden pojat

* »Rheinische Zeitung»⁴⁶ käsitteli 1842 tältä kannalta kysymystä Preussin johtoasemasta. Gervinus sanoi minulle jo kesällä 1843 Ostendissa: Preussin on ryhdyttävä Saksan johtoon, mutta seuraavilla kolmella ehdolla: Preussin on annettava perustuslaki, saatettava voimaan painovapaus ja noudatettava määrätietoisempaa ulkopoliittikkaa.

saattoivat vapautua helposti ja melko halvalla lahjuksella henkilökohtaisesta asevelvollisuuden suorituksesta, semmitenkin kun armeijassa itsessään ei pidetty kovinkaan suuressa arvossa teollisuus- ja liikemiespiireistä peräisin olevia Landwehrin²²² upseereita. Yleisen oppivelvollisuuden ansiosta Preussissa vielä kiistattomasti jäljellä ollut melkoinen määrä tietyt alkeistiedot omaavia henkilöitä oli erittäin edullista porvaristolle; lopulta se osoittautui jopa riittä-mättömäksi sitä mukaa kuin suurteollisuus kasvoi.* Molempien instituutioiden ylläpitoon tarvittavien korkeina veroina** ilmenneiden suurien kustannusten aiheuttamia valituksia kuului pääasiassa pikkuporvariston keskuudesta; voimiaan kartuttava suurporvaristo laskelmoi, että lisääntyvät voitot korvaavat runsain mitoin tosin epämiellyttävät, mutta väistämättömät, maan tulevaan suurvalta- asemaan liittyvät kulut.

Lyhyesti sanoen saksalaiset porvarit eivät rakennelleet mitään harhakuvitelmia preussilaisen huomaavaisuuden suhteen. Ja kun preussilaisen herruuden ajatus alkoi vuodesta 1840 saada heidän kannatustaan, niin ainoastaan siitä syystä ja sikäli, mikäli preussilainen porvaristo nousi nopeamman taloudellisen kehityksensä ansiosta saksalaisen porvariston johtoon taloudellisessa ja poliittisessa suhteessa ja mikäli preussilaisen Pohjois-Saksan Camphausenit, Hansemannit ja Mildet alkoivat työntää taka-alalle jo kauan sitten perustuslain saaneen Etelä-Saksan Rotteckeja ja Welckereja samoin kuin kauppiaat ja tehtailijat työnsivät taka-alalle asianajajia ja professoreja. Välittömästi vuotta 1848 edeltäneinä vuosina preussilaisten liberaalien keskuudessa, varsinkin Reinillä, tuntuivat tosiaan-kin aivan toisenlaiset kumoukselliset tuulahdukset kuin Etelä-Saksan kantoni-liberaalien keskuudessa.²²³ Silloin ilmestyi kaksi 1500-luvun jälkeisen ajan parasta poliittista kansanlaulua: laulu pormestari Tschechistä ja laulu paronitar von Droste-Vischeringistä, joiden riettaus herättää nyt, vanhoilla päivillä, suuttumusta niissä, jotka 1846 lauloivat reippaasti:

Pitipäs nyt tulla ihme,
kun ei Tschech pormestariimme
möhömahaan mokomaan
sattunutkaan osumaan!

Kaiken oli kuitenkin hyvin pian muututtava. Puhkesi helmi-kuun vallankumous, sitä seurasivat maaliskuun päivät Wienissä ja maaliskuun 18. päivän vallankumous Berliinissä. Porvaristo voitti ilman vakavaa taistelua; se ei ollenkaan halunnut taistella vakavasti, kun asia kehittyi siihen pisteeseen. Sillä tämä samainen porvaristo, joka vasta hiljan oli keimaillut silloisen sosialismin ja kommunis-

* Jopa »kulttuuritaistelunkin»¹³ aikana reinitäiset tehtailijat valittivat minulle, etteivät he voi nimittää työn valvojiksi joka suhteessa erinomaisia työläisiä, koska näiltä puuttuu tarvittavia koulutietoja. Tämä koski erikoisesti katolisia paikkakuntia.

** Engelsin reunamerkinä: »Porvariston keskikoulu». *Toim.*

min kanssa (varsinkin Reinillä), oli nyt huomannut yhtäkkiä kasvataneensa paitsi erillisiä työläisiä myös työväenluokan, olemukseltaan vallankumouksellisen proletariaatin, joka tosin uinui vielä puoleksi, mutta alkoi jo vähitellen herätä. Tämä proletariaatti, joka oli kaikkialla saavuttanut voiton porvaristolle, esitti jo, varsinkin Ranskassa, koko porvarillisen järjestelmän olemassaoloon soveltumattomia vaatimuksia; 23. kesäkuuta 1848 asiat kärjistyivät Pariisissa näiden kahden luokan ensimmäiseksi kiivaaksi otteluksi; neljä päivää jatkuneen taistelun jälkeen proletariaatti kärsi tappion. Siitä hetkestä alkaen koko Euroopan porvaristo alkoi joukoittain siirtyä taantumuksen puolelle ja liittoutui niiden virkavaltaiten itsevaltiuden kannattajien, feodaaliherrojen ja pappien kanssa, jotka se oli vasta äsken työläisten apuun turvautuen kukistanut, »yhteiskunnan vihollisia» eli näitä samaisia työläisiä vastaan.

Preussissa tämä ilmeni siten, että porvaristo kavalsi valitsemansa edustajat ja seurasi joko peitetyn tai avoimen vahingoniloisena, kun hallitus ajoi heidät hajalle marraskuussa 1848²²⁴. Nyt kokonaiseksi kymmeneksi vuodeksi Preussiin vakiintunut virkavaltainen junkkeriministeristö joutui tosin hallitsemaan perustuslaillisessa muodossa, mutta se kosti tämän harjoittamalla järjestelmällisesti pikkumaista ja jopa Preussissakin ennen näkemätöntä ahdistelua ja saivartelua, josta eniten kärsi porvaristo. Porvaristo sulkeutui kuitenkin nöyränä itseensä, otti nurisematta vastaan iskujen ja potkujen ryöpyt rangaistuksena menneistä kumouspyrkimyksistään ja totuttautui nyt vähitellen ajatukseen, jonka myöhemmin lausuikin: olemme sittenkin koirial!

Sitten koitti sijaishallituskausi. Todistaakseen uskollisuutensa kruunulle Manteuffel asetti vakoilijat ympäröimään perillistä*, nykyistä keisaria, aivan samoin kuin Puttkamer asettaa heidät nykyään piirittämään »Sozialdemokratian»²²⁵ toimitusta. Heti kun perillisestä tuli sijaishallitsija, Manteuffel häädettiin tietenkin pois, ja alkoi »uusi aikakausi»²²⁶. Se oli vain näyttämönvaihdos. Prinssi-hallitsija suvaitsi antaa porvaristolle luvan muuttua taas liberaaliksi. Porvarit käyttivät hanakasti hyväkseen tätä lupaa, mutta luulivat, että he ovat nyt tilanteen herroja ja että Preussin valtion on tanssittava heidän pillinsä mukaan. Mutta tämä ei kuulunut ollenkaan »arvovaltaisten piirien» suunnitelmiin, matelevan lehdistön sanontaa käyttäksemme. Emeljan uudelleenjärjestäminen oli se hinta, minkä porvaristo joutui maksamaan »uudesta aikakaudesta». Hallitus vaati tällöin vain yleisen asevelvollisuuden tosiasiallista täytäntöön panoa niissä mitoissa, joissa se oli toteutettu vuoden 1816 paikkeilla. Liberaalin porvariston kannalta tätä vastaan ei voitu esittää kerrassaan mitään vastaväitteitä, jotka eivät olisi olleet huutavassa ristiriidassa sen omien, Preussin arvovaltaa ja Saksan tehtävää koskevien lausumien kanssa. Liberaali oppositio asetti kui-

* — prinssi Vilhelmiä, myöhemmin keisari Vilhelm I:stä. *Toim.*

tenkin myöntymyksensä ehdoksi sotapalvelusajan laillisen rajoittamisen kahdeksi vuodeksi. Tämä oli sinänsä täysin järjenmukaista; kysymys oli vain siitä, oliko tämä saavutettavissa, oliko maan liberaali porvaristo valmis puoltamaan tätä ehtoa loppuun saakka, mil-laisten uhrausten hinnalla hyvänsä. Hallitus vaati varmasti kolmen vuoden sotapalvelusaikaa, edustajakamari kahden vuoden; tästä puhkesi selkkkaus²²⁷. Sotilaskysymystä koskevan selkkauksen yhteydessä ulkopoliittikka muuttui jälleen merkitykseltään ratkaisevaksi sisäpolitiikkaankin nähden.

Kuten näimme, Preussi oli menettänyt lopullisesti kunniansa Krimin ja Italian sotien aikaisen asenteensa vuoksi. Tämä surkultettava politiikka oli osittain puolustettavissa sillä, että Preussin armeija oli huonossa tilassa. Koska jo ennen vuotta 1848 ilman säätyjen suostumusta ei voitu saattaa voimaan uusia veroja tai ottaa lainoja eikä haluttu myöskään koota tässä tarkoituksessa säätyjen edustajia, niin armeijaa varten ei milloinkaan riittänyt rahaa, joten se joutui äärettömän kitsauden vuoksi kokonaan rappiolle. Fredrik Vilhelm III:n aikoina juurtunut paraati- ja marssihenki pilasi armeijan lopullisesti. Kreivi Waldersee on kuvannut, miten avuttomaksi tuo paraateissa kasvatettu armeija osoittautui 1848 Tanskan taistelukentillä. Vuoden 1850 mobilisaatio merkitsi täydellistä epäonnistumista²²⁸: kaikesta oli puute, ja se mitä oli, oli suurimmalta osaltaan käyttökelvotonta. Edustajakamareiden äänestämät määrärahat auttoivat tosin asiaa; armeija saatiin vieroitetuksi vanhoista tottumuksistaan; kenttäpalvelus alkoi ainakin suurimmalta osaltaan syrjäyttää paraatit. Armeijan miesvahvuus pysyi samana kuin vuoden 1820 paikkeilla, kun taas kaikki muut suurvallat ja eritoten Ranska, joka juuri silloin oli uhkaavana vaarana, lisäsivät asevoimiaan. Preussissa oli sitä paitsi voimassa yleinen asevelvollisuus; papereissa jokainen preussilainen oli sotilas, mutta väestön lisääntyttä 10 $\frac{1}{2}$ miljoonasta (1817) 17 $\frac{3}{4}$ miljoonaan (1858) armeijan säädetty miesvahvuus ei sallinut kutsua palvelukseen ja opettaa enempiä kuin yhden kolmasosan palveluskelpoisista henkilöistä. Nyt hallitus vaati, että armeijaa olisi suurennettu miltei tarkalleen vuoden 1817 jälkeistä väestön lisäystä vastaavasti. Ne samat liberaaliedustajat, jotka olivat lakkaamatta vaatineet, että hallitus asettuisi Saksan johtoon, puoltaisi Saksan mainetta ulkovaltojen edessä ja palauttaisi sen kansainvälisen arvovallan, nämä samat miehet kitsastelivat nyt eivätkä millään halunneet antaa suostumustaan muuten kuin kaksivuotisen palvelusajan perusteella. Olivatko he silti riittävän voimakkaita toteuttamaan aikeensa, jossa he niin sinnikkäästi pysyivät? Oliko heillä takanaan kansa tai vaikkapa porvaristo, joka olisi ollut valmis päättäviin toimiin?

Ei lainkaan. Porvaristo tervehti edustajakamarin jäsenten ja Bismarckin sanasotia, mutta todellisuudessa se järjesti liikkeen, joka oli itse asiassa suunnattu, joskin tiedottomasti, Preussin edustajahuoneen enemmistön politiikkaa vastaan. Tanskan hyökkäys Hols-

teinin perustuslakia vastaan ja Schleswigin väkivaltaisen tanskalais-
tamisen yritykset herättivät saksalaisessa porvarissa suuttumusta.
Hän oli tottunut suurvaltojen väheksyntään, mutta pienen Tanskan
potkut suututtivat häntä. Silloin perustettiin Kansallinen liitto²²⁹;
juuri pikkuvaltioiden porvaristo olikin sen voimana. Kaikesta li-
beraalisuudestaan huolimatta Kansallinen liitto vaati ennen muuta
kansallista yhdistymistä Preussin johdolla, mikäli mahdollista li-
beraalin Preussin johdolla, mutta joka tapauksessa Preussin sellai-
sena kuin se on. Kansallinen liitto vaati ennen muuta, että saksalais-
ten on vihdoin päästävä surkuteltavasta toisarvoisten ihmisten ase-
mastaan maailmanmarkkinoilla, Tanska on lannistettava ja suur-
valloille on näytettävä hampaita Schleswig-Holsteinissa. Nyt Preus-
sin ylivallan vaatimus oli sitä paitsi vapaa kaikista niistä epäselvyyk-
sistä ja harhakuvitelmista, jotka olivat sille ominaisia vielä ennen
vuotta 1850. Tämän vaatimuksen tiedettiin varmasti merkitsevän
Itävallan häätämistä Saksasta, pikkuvaltioiden itsenäisyyden to-
siasiallista hävittämistä ja sitä, että kumpaakaan näistä ei voida
toteuttaa ilman kansalaissotaa ja Saksan jakoa. Kansalaissotaa ei
kuitenkaan enää pelätty, ja jako olisi vain tehnyt yhteenvedon Itä-
vallan ehkäisyttullipolitiikasta. Saksan teollisuus ja kaupankäynti
olivat siinä määrin kehittyneet, saksalaisten kauppayhtiöiden maail-
manmarkkinat käsittävä verkko oli niin levinnyt ja tullut niin ti-
heäksi, että pikkuvaltioiden järjestelmä kotimaassa sekä oikeudet-
tomuus ja turvattomuus ulkomailla olivat käyneet jo sietämättömik-
si. Ja tuohon samaan aikaan, jolloin voimakkain poliittinen järjestö,
mikä Saksan porvaristolla oli milloinkaan ollut, esitti Berliinin edus-
tajille itse asiassa epäluottamuslauseen, nämä tinkivät yhä sotapal-
velusajasta!

Tällaisen tilanteen vallitessa Bismarck päätti puuttua aktiivi-
sesti ulkopoliitiikkaan.

Bismarck on preussilaiseksi maalaisjunkkeriksi ja korporantti-
ylioppilaaksi muuntautunut Louis Napoleon, ranskalainen seikkailija
ja kruununtavoittelija. Samoin kuin Louis Napoleonilla, Bismar-
ckilla oli erittäin käytännöllinen järki; tämä tavattoman joustava,
synnynäinen ja hioutunut liikemies olisi muunlaisissa oloissa vetä-
nyt vertoja Vanderbilteille ja Jay Gouldeille New Yorkin pörsissä;
hän on tosiaankin järjestänyt aika hyvin yksityisasiansa. Tällaiseen
käytännöllisen elämän alalla kehittyneeseen järkeen liittyy usein
kuitenkin vastaava näköpiirin rajoittuneisuus, ja tässä suhteessa
Bismarck on ranskalaista edeltäjänsä etevämpi. Viimeksi mainittu
oli kulkurielämänsä vuosina kehitellyt kuitenkin omat »Napoleonin
aatteensa»²³⁰ — jotka olivat kylläkin hänen mittojensa mukaiset —
mutta Bismarckilla, kuten huomaamme, ei ole milloinkaan ollut
vihiäkään mistään omaperäisestä poliittisesta aatteesta, hän on vain
omalla tavallaan yhdistellyt muiden valmiita ajatuksia. Tuo rajoit-
tuneisuus oli kuitenkin juuri onneksi hänelle. Ilman sitä hän ei olisi
milloinkaan osannut tarkastella maailmanhistoriaa varsinaiselta preus-

silaiselta näkökannalta. Jos hänen ääripreussilaisessa maailmankatsomuksessaan olisi ollut vähäinenkään päivänvaloa päästävä aukko, hän olisi sekaantunut tehtävissään ja kadottanut kunniansa kokonaan. Hän joutui tosiaankin umpikujaan heti, kun oli tavallaan täytännyt erikoisen, ulkoa päin saamansa tehtävän; saamme nähdä, minkälaisia harppauksia hän joutui tekemään syystä että hänellä ei ollut lainkaan järkeviä ajatuksia eikä hän pystynyt ymmärtämään itse aiheuttamaansa historiallista tilannetta.

Kun Louis Napoleonin oli hänen menneisyytensä opettanut valitsemaan keinoja kursailematta, niin Preussin politiikan ja varsinkin niin sanotun suuren vaaliruhtinaan* ja Fredrik II:n politiikan historia oli opettanut Bismarckin toimimaan vieläkin häikäilemättömämmin, sitä paitsi Bismarck saattoi säilyttää jalon tietoisuuden siitä, että hän oli uskollinen isänmaansa perinteelle. Hänen käytännöllinen vaistonsa oli opettanut hänet lykkäämään tarpeen tullen taka-alalle junkkerin himonsa; ne tulivat taas jyrkkinä esiin, kun enää ei näyttänyt olevan tarvetta; tämä oli tietenkin rappeutumisen merkki. Hänen poliittisena menetelmänään oli korporantin menetelmä: hän sovelsi edustajakamarissa siekailematta preussilaiseen perustuslakiin niiden oluenjuontitapojen naurettavan suoranaista tulkintaa, joiden avulla ylioppilaiden kapakoissa on tapana selviytyä vaikeuksista; hän on lainannut kaikki diplomatiaan tuomansa uutuuudet korporantti-ylioppilaiden käytännöstä. Kun Louis Napoleon kriittisinä hetkinä usein horjui, esimerkiksi vuoden 1851 vallankaappauksen aikana, jolloin Mornyn oli suorastaan väkisin pakotettava hänet viemään loppuun aloittamansa asia, tai vuoden 1870 aattona, jolloin hän epäroinnillään pilasi asemansa, niin tunnustettakoon, että Bismarckille ei milloinkaan sattunut tällaista. Hän ei milloinkaan menettänyt tahdonlujuuttaan, se pikemminkin muuttui toisinaan suoranaiseksi karkeudeksi. Tässä ennen muuta piilikin hänen menestystensä salaisuus. Saksan kaikki hallitsevat luokat, niin junkkerit kuin porvaritkin, olivat siinä määrin menettäneet viimeisetkin tarmon rippeet, »sivistyneessä» Saksassa oli siinä määrin tullut tavaksi tahdottomuus, että heidän keskuudessaan ainoa henkilö, jolla tosiaankin oli vielä tahtoa, tulikin juuri siksi heidän suurmieheekseen ja tyrannikseen. Hän oli heidän kaikkien valtiias, ja he olivat vastoin järkeä ja omaatuntoa valmiit »tekemään temppuja hänen komentonsa mukaan», kuten he itse sanoivat. »Sivistymättömässä» Saksassa asiat eivät kuitenkaan ole kehittyneet vielä niin pitkälle: työkansa on osoittanut, että sen tahtoa ei pysty lannistamaan edes Bismarckin voimakas tahto.

Brandenburgilaiselle junkkerillemme avautui loistava ura, hänen olisi pitänyt vain rohkeasti ja viisaasti tarttua asiaan. Eikö Louis Napoleonista tullut porvariston epäjumala juuri siksi, että hän hajotti porvariston parlamentin mutta lisäsi sen tuloja? Eikö Bismar-

* — Fredrik Vilhelmin. *Toim.*

ckilla sitten ollut niitä liikemiehen lahjoja, joita porvarit niin ihailivat vale-Napoleonissa? Eikö hän tuntenut vetovoimaa Bleichröderiinsä samoin kuin Louis Napoleon Fouldiinsa? Eikö Saksassa ollut 1864 ristiriitaa toisaalta niiden edustajakamarin porvarijäsenten, jotka itaruutensa vuoksi halusivat lyhentää sotapalvelusaikaa, ja toisaalta niiden edustajakamarin ulkopuolella olleiden porvareiden välillä, jotka kuuluivat Kansalliseen liittoon ja janosivat hinnalla millä hyvänsä kansallisia urotekoja, joihin tarvittiin armeijaa? Eikö Ranskassa ollut ollut 1851 aivan samanlaista ristiriitaa toisaalta edustajakamarissa olleiden ja presidentin valtaa hillinneiden porvareiden ja toisaalta edustajakamarin ulkopuolella olleiden mutta hinnalla millä hyvänsä rauhaa ja voimakasta hallitusta janonneiden porvareiden välillä, ja eikö Louis Napoleon ollut ratkaissut tuota ristiriitaa hajottamalla parlamenttihuutajat ja turvaamalla porvaristojoukoille rauhan? Eikö Saksan tilanne ollut vielä suotuisampi rohkean iskun antamiseen? Eikö porvaristo ollut esittänyt jo aivan valmista armeijan uudistamissuunnitelmaa ja eikö se itse ollut lausunut kaikkien kuullen toivomustaan, että ilmaantuisi tarmokas preussilainen valtiomies, joka toteuttaisi sen suunnitelman, erottaisi Itävallan Saksasta ja yhdistäisi saksalaiset pikkuvaltiot Preussin johdolla? Jos Preussin perustuslakia jouduttaisiin tällöin kohtelemaan vähemmän hienotunteisesti ja jos parlamentissa ja sen ulkopuolella olevat ideologit jouduttaisiin syrjäyttämään palkitsemalla heidät ansioidensa mukaan, niin eikö voitaisi Louis Bonaparten tavoin nojautua yleiseen äänioikeuteen? Mikä olisi demokraattisempaa kuin yleisen äänioikeuden voimaan saattaminen? Eikö Louis Napoleon todistanut, että se on täysin vaaraton, kun sitä käytetään tarkoituksenmukaisesti? Eikö yleinen äänioikeus ollut juuri sellainen keino, jonka avulla voitiin vedota laajoihin kansanjoukkoihin ja keikailla hieman syntymässä olleille sosiaalisille liikkeille, jos porvaristo sattuisi niskoittelemaan?

Bismarck ryhtyi toimeen. Oli toistettava Louis Napoleonin valankaappaus ja näytettävä havainnollisesti saksalaiselle porvaristolle todellinen voimasuhde, hälvennettävä väkivaltaisesti sen liberaali itsepetos, mutta myös täytettävä sen kansalliset vaatimukset, jotka kävivät yhteen Preussin pyrkimysten kanssa. Ennen kaikkea Schleswig-Holstein antoi aihetta toimintaan. Ulkopolitiikan kannalta maaperä oli muokattu. Bismarck oli saanut puolelleen Venäjän tsaarin* tekemällä tälle 1863 poliisi- ja sotapalveluksia taistelussa puolalaisia kapinallisia vastaan.²³¹ Louis Napoleon oli niin ikään muokkautunut ja pystyi puoltamaan suosimallaan »kansallisuuksien periaatteella» välinpitämättömyyttään, jollei vaiteliasta myötävaikutustaankin Bismarckin suunnitelmiin nähden. Englannissa oli pääministerinä Palmerston, joka oli asettanut ulkoasiainviraston johtoon pienen lordi John Russelin ainoastaan asettaakseen hänet

* — Aleksanteri II:n. *Toim.*

naurunalaisiksi. Itävalta taas oli Preussin kilpailijana taistelussa Saksan herruudesta ja juuri tässä kysymyksessä se oli vähiten taipuvainen myöntämään Preussille ensi sijan, semmitenkin kun vuosina 1850 ja 1851 Itävalta oli esiintynyt Schleswig-Holsteinissa keisari Nikolain santarmina ja toiminut itse asiassa vielä katalammin kuin itse Preussi. Tilanne oli näin ollen erittäin suotuisa. Vihasipa Bismarck Itävaltaa miten hyvänsä ja halusipa Itävalta miten hartaasti hyvänsä purkaa puolestaan vihaansa Preussiin, Itävalta ja Preussi eivät kuitenkaan voineet Tanskan kuninkaan Fredrik VII:n kuoleman jälkeen mitään muuta kuin esiintyä yhdessä Tanskaa vastaan — Ranskan ja Venäjän vaiteliaasta suostumuksesta. Menestys oli ennakolta taattu, niin kauan kuin Eurooppa pysyisi puolueettomana; siten kävikin: herttuakunnat valloitettiin ja jaettiin rauhansopimuksen perusteella.²³²

Preussilla oli tässä sodassa toinenkin tavoite: kokeilla taistelukentällä armeijaansa, jota oli vuodesta 1850 koulutettu uudella tavalla ja joka vuoden 1860 jälkeen oli järjestetty uudelleen ja suurennettu. Armeija kesti koetuksen paremmin kuin oli osattu odottaa ja sitä paitsi mahdollisimman monenlaisissa taistelutilanteissa. Jyllänissä Lyngbyn edustalla käyty taistelu, jossa elävän aidan taakse asettuneet 80 preussilaista käännyttivät tiheällä tulituksellaan pakoteille kolme kertaa suuremman tanskalaisten joukon, osoitti että neulakivääri oli paljon parempi kuin suusta ladattava ja että sitä osattiin taitavasti käyttää. Samalla onnistuttiin toteamaan, että itävaltalaiset olivat ottaneet Italian sodasta ja ranskalaisten taistelutavasta opikseen vain sen, että ammunta ei ole minkään arvoista, vaan oikean sotamiehen on kaadettava vihollinen heti pistimellään. Tämä otettiin varteen, sillä ei olisi voitu toivoakaan sen suotuisampaa vihollisen taktiikkaa takaa ladattavien kiväärinpiippujen edessä. Jotta itävaltalaiset olisivat pikemmin päässeet vakuuttumaan tästä käytännössä, valloitetut herttuakunnat luovutettiin rauhansopimuksen mukaan Itävallan ja Preussin yhteiseen hallintaan. Täten muodostui väliaikaisesti tilanne, joka ei saattanut olla aiheuttamatta loputtomia selkkauksia ja joka antoi siten Bismarckille täyden mahdollisuuden valita mielensä mukaan hetki ja aloittaa jonkin tällaisen selkkauksen perusteella yleinen hyökkäys Itävaltaa vastaan. Perinteellistä preussilaista politiikkaa noudatettaessa — »käytettäessä horjumatta loppuun saakka» suotuisaa tilannetta, kuten herra von Sybel sanoo — oli aivan luonnollista, että Saksaan yhdistettiin noin 200 000 Pohjois-Schleswigin tanskalaista asukasta käyttäen teko-syynä saksalaisten vapauttamista tanskalaisesta ikeestä. Tyhjin käsin jäi vain saksalaisten pikkuvaltioiden ja saksalaisen porvariston Schleswig-Holsteinin hallitsijaksi ehdottama Augustenborgin herttua.

Näin Bismarck toteutti herttuakunnissa saksalaisen porvariston tahdon vastoin sen tahtoa. Hän hääti pois tanskalaiset ja antoi haasteen ulkovalloille, mutta ulkovallat eivät hievahtaneetkaan. Äsken

vapautettuja herttuakuntia alettiin kohdella niin kuin valloitettua maata välittämättä ollenkaan niiden toivomuksista: ne yksinkertaisesti jaettiin Itävallan ja Preussin kesken. Preussista tuli taas suurvalta, se ei ollut enää viidentenä pyöränä Euroopan vaunuissa; porvariston kansallisia toiveita toteutettiin menestyksellisesti, mutta niiden toteuttamiseksi valittu keino ei ollut porvariston liberaali keino. Siksi Preussin sotilasselkkaus jatkui yhä ja sen ratkaiseminen jopa vaikeutui entisestään. Edessä oli Bismarckin näytelmän toinen näytös.

* * *

Tanskan sota oli toteuttanut osan kansallisista toiveista. Schleswig-Holstein oli »vapautettu», Varsovan ja Lontoon pöytäkirjat, joihin suurvallat olivat merkinneet Saksan nöyryytyksen Tanskan edessä²³³, oli revitty ja heitetty niiden jalkoihin, mutta suurvallat eivät olleet hiiskuneet sanaakaan. Itävalta ja Preussi olivat taas yhdessä, niiden joukot taistelivat rinta rinnan ja voittivat eikä yksikään hallitsija ajatellutkaan enää hyökätä Saksan alueelle. Nyt ei ollut mitään menestymismahdollisuuksia Louis Napoleonin Reiniin kohdistuvilla pyyteillä, jotka tähän mennessä olivat jääneet takalalle muilta asioilta: Italian vallankumoukselta, Puolan kapinalta, Tanskan selkkauksilta ja vihdoin Meksikon retkikunnalta²³⁴. Vanhoillinen preussilainen valtiomies ei näin ollen olisi voinut odottaa ulkopoliittikan kannalta parempaa kansainvälistä tilannetta. Bismarck ei kuitenkaan ollut ennen vuotta 1871 lainkaan vanhoillinen, vähiten hän oli sellainen tuolla hetkellä, eikä saksalainen porvaristo ollut suinkaan tyytyväinen.

Saksalaista porvaristoa kalvoi entiseen tapaan vanha ristiriita. Toisaalta se vaati yksinomaista poliittista herruutta itselleen, ts. edustajakamarin liberaalista enemmistöstä valitulle ministeristölle; mutta tällainen ministeristö olisi kymmenen vuotta joutunut taistelemaan vanhaa, kruunun edustamaa järjestelmää vastaan, ennen kuin sen uusi valta olisi lopullisesti tunnustettu, ja tämä olisi merkinnyt maan sisäistä heikkenemistä vuosikymmeneksi. Toisaalta taas porvaristo vaati Saksan vallankumouksellista uudistamista, mikä oli toteutettavissa vain väkivaltaisesti, siis ainoastaan tosiasiallisen diktatuurin kautta. Vuodesta 1848 alkaen porvaristo oli kuitenkin jokaisella ratkaisevalla hetkellä todistanut yhä uudelleen, että sillä ei ole jälkeäkään tarmosta, jota se tarvitsisi voidakseen toteuttaa edes toisen näistä vaatimuksista, ellei molempia. Poliitikassa on olemassa vain kaksi ratkaisevaa voimaa: valtion järjestynyt voima, armeija, ja kansanjoukkojen järjestymätön spontaaninen voima. Vuonna 1848 saamansa opetuksen jälkeen porvaristo oli lakannut vetoamasta kansanjoukkoihin; se pelkäsi niitä enemmän kuin itsevaltiutta. Armeija taas ei ollut suinkaan sen hallussa. Armeija oli tietenkin Bismarckin hallussa.

Jatkuneessa perustuslakiselkkauksessa Bismarck kamppaili hyvin

päättävästi porvariston parlamenttivaatimuksia vastaan. Mutta hän oli innostunut toteuttamaan sen kansalliset vaatimukset, ne hän kävivät yhteen preussilaisen politiikan salaisimpien pyrkimysten kanssa. Jos hän olisi tällöin toteuttanut vielä kerran porvariston tahdon vastoin sen tahtoa, jos hän olisi toteuttanut Saksan yhdistämisen porvariston vaatimalla tavalla, niin selkkaus olisi ratkennut itsestään ja Bismarckista olisi tullut samanlainen porvariston epäjumala kuin hänen esikuvansakin, Louis Napoleon.

Porvaristo oli osoittanut hänelle päämäärän, Louis Napoleon siihen johtavan tien; Bismarckin oli vain saavutettava se.

Jotta Preussi olisi voitu asettaa Saksan johtoon, Itävalta oli hädettävä väkisin Saksan liitosta²³⁵ ja saksalaiset pikkuvalltiot alistettava. Nämä saksalaisten »reippaat iloiset sodat»²³⁶ saksalaisia vastaan olivat ikivanhoista ajoista olleet Preussin politiikan tärkeimpänä alueenlaajennuskeinona; niitä ei pelännyt yksikään kelpo preussilainen. Yhtä epäilyksetön oli toinenkin peruskeino: liittoutuminen ulkomaiden kanssa saksalaisia vastaan. Haavemielinen Venäjän tsariksi Aleksanteri oli aina palvelushaluinen. Louis Napoleon ei milloinkaan kiistänyt sitä, että Preussin kutsumuksena oli esittää Piemonten roolia Saksassa, ja hän oli täysin valmis solmimaan kaupat Bismarckin kanssa. Hän katsoi parhaaksi saada tarvitsemansa mikäli mahdollista rauhanomaista tietä, korvauksina. Sitä paitsi hän ei ollenkaan vaatinut kerralla koko Reinin länsirantaa; kun sitä olisi luovutettu osittain, pala palalta kunkin Preussin uuden etene-
misen palkkiona, niin se ei olisi niin kovin pistänyt silmään, mutta olisi silti johtanut päämäärään. Ranskalaisten šovinistien mielestä yksi neliömäili Reinin vartta oli saman arvoinen kuin koko Savoiji ja Nizza. Niinpä ryhdyttiin neuvotteluihin Louis Napoleonin kanssa ja saatiin häneltä lupa Preussin laajentamiseen ja Pohjois-Saksan liiton perustamiseen.²³⁷ Ei ole epäilystäkään, että tämän palkkioksi hänelle oli ehdotettu palasta Saksan aluetta Reiniltä*; Govonen kanssa käymissään neuvotteluissa Bismarck oli puhunut Reinin Baijerista ja Reinin Hessenistä. Myöhemmin hän tosin kiisti tämän. Diplomaatilla, varsinkin preussilaisella, on omat käsityksensä siitä, missä määrin hän on oikeutettu tai jopa velvollinen tekemään tiettyä väkivaltaa totuudelle. Totuushan on nainen, jolle siis väkivalta on junkkereiden käsityksen mukaan itse asiassa jopa hyvinkin miellyttävää. Louis Napoleon ei ollut niin tyhmä, että olisi suostunut Preussin laajentamiseen saamatta siltä korvauslupausta; Bleichröder olisi pikemminkin suostunut lainaamaan rahaa koroitta. Mutta hän ei tuntenut riittävän hyvin preussilaisiaan ja sai lopuksi kuitenkin pitkän nenän. Lyhyesti sanoen hänet tehtiin vaarattomaksi ja liittouduttiin Italian kanssa, jotta olisi voitu antaa »isku sydämeen».

Tämä sanonta herätti syvää suuttumusta eri maiden porporva-

* Reunassa Engelsin kynämerkintä: »Jakolinja Mainea myöten» (ks. tätä osaa, s. 364). *Toim.*

reissa. Aivan suotta! À la guerre comme à la guerre.* Tämä sananparsa todistaa vain sitä, että Bismarck piti Saksan vuoden 1866 kansalaissotaa²³⁸ sinä, mikä se todella oli, toisin sanoen *vallankumouksena*, ja että hän oli valmis tekemään tämän vallankumouksen vallankumouksellisin keinoin. Sen hän tekikin. Hänen liittopäiviin kohdistamansa toimet olivat vallankumouksellisia. Sen sijaan että olisi alistunut liittoelimen perustuslailliseen päätökseen, hän syytti sitä liittosopimuksen rikkomisesta — mikä oli ilmeinen veruke! — hajotti liiton, julisti uuden perustuslain ja vallankumouksellisen yleisen äänioikeuden perusteella valitut valtiopäivät ja hääti lopuksi liittopäivät Frankfurtista.²³⁹ Ylä-Sleesiassa hän perusti unkarilaisen legioonan ja asetti sen johtoon kumousmielisen kenraali Klapkan ynnä muita vallankumouksellisia upseereja. Tämän legioonan sotilaat, unkarilaiset karkurit ja sotavangit, joutuivat taistelemaan laillista ylikomentajaansa vastaan.** Böömin valloituksen jälkeen Bismarck antoi julistuksen »Maineikkaan Böömin kuningaskunnan asukkaille», sen sisältö oli niin ikään jyrkässä ristiriidassa legitimististen perinteiden kanssa. Rauhan solmimisen jälkeenkin hän anasti Preussin hyväksi kolmen Saksan liittoon kuuluneen monarkin kaikki maat ja yhden vapaakaupungin***. Häädettyään nämä monarkit, jotka olivat yhtä suuressa määrin »hallitsijoita jumalan armosta» kuin Preussin kuningaskin, hän ei tuntenut mitään vaivoja kristillisessä ja legitimistisessä omassatunnossaan. Se oli lyhyesti sanoen täydellinen vallankumouksellisin menetelmin toteutettu vallankumous. Emme tietenkään aio missään nimessä moittia häntä siitä. Päinvastoin, moitimme häntä siitä, ettei hän ollut riittävän vallankumouksellinen, että hän oli vain preussilainen ylhäältä käsin toimiva kumousmies; että hän aloitti kokonaisen vallankumouksen sellaisista asemista, joista pystyi toteuttamaan sen vain puolinaisesti; että aluevaltauksiin ryhdyttyään hän tyytyi neljään mitättömään pikkuvaltioon.

Silloinpa tulla laahustikin Pikku Napoleon palkkiotaan vaatimaan. Sodan aikana hän olisi saattanut valloittaa Reiniltä mitä hyvänsä: koko alue sekä linnoitukset olivat olleet suojaamattomat. Hän oli horjunut; hän oli odottanut kumpaakin osapuolta näännytävää pitkää sotaa, mutta silloin olivatkin seuranneet nopeat iskut: Itävalta oli nujerrettu kahdeksassa päivässä. Aluksi hän vaati sitä, minkä Bismarck oli nimennyt kenraali Govonelle mahdollisena korvauksena, nimittäin Reinin Baijeria ja Reinin Hesseniä sekä Mainzia. Näitä Bismarck ei enää olisi kuitenkaan voinut luovuttaa, vaikka olisi halunnutkin. Valtavat sotasaavutukset olivat tuoneet hänelle uusia velvollisuuksia. Siitä lähtien kun Preussi oli ottanut huolekseen Saksan puolustamisen ja suojelemisen, se ei voinut enää

* — Sota on sotaa. *Toim.*

** Reunassa Engelsin kynämerkintä: »Vala». *Toim.*

*** — Hannoverin kuningaskunnan, Hessen-Kasselin vaaliruhtinaskunnan, Nassauin herttuakunnan ja Frankfurt am Mainen vapaakaupungin. *Toim.*

myydä ulkomaalaisille Keski-Reinin avainta — Mainzia. Bismarck antoi kieltävän vastauksen. Louis Napoleon oli valmis tinkimään; hän vaati vain Luxemburgia, Landautta, Saarelouis'ta ja Saarbrückenin kivihiilialuetta. Tätäkään Bismarck ei enää voinut luovuttaa, semmitenkään kun tällä kertaa vaadittiin jo Preussinkin alueita. Miksi Louis Napoleon ei ollut itse valloittanut niitä sopivalla hetkellä, jolloin preussilaiset olivat keskittäneet voimansa Böömiin? Ranskan vaatimat korvaukset jäivät joka tapauksessa luovuttamatta. Bismarck tiesi tämän merkitsevän myöhemmin sotaa Ranskaa vastaan, mutta juuri sitä hän toivoikin.

Rauhaa solmiessaan Preussi ei käyttänyt tällä kertaa hyväkseen suotuisaa tilannetta niin häikäilemättömästi kuin se tavallisesti teki voittonsa hetkellä. Siihen oli riittävästi syytä. Saksi ja Hessen-Darmstadt oli vedetty mukaan uuteen Pohjois-Saksan liittoon, joten ne olivat jo saaneet armahduksen. Baijeriin, Württembergiin ja Badeniin oli suhtauduttava alentuvaisesti, sillä Bismarck aikoi solmia niiden kanssa salaisia puolustus- ja hyökkäysliittoja. Entä Itävalta, eikö Bismarck tehnyt sille palvelusta katkaisemalla miekallaan perinteelliset kahleet, jotka olivat yhdistäneet sitä Saksaan ja Italiaan? Eikö hän luonut vihdoin Itävallalle ensi kerran sen niin kauan odotamaa riippumatonta suurvalta-asemaa? Kun Bismarck oli voittanut Itävallan Böömissä, niin eikö hän tosiaan ymmärtänyt paremmin kuin Itävalta itse, mikä sille olisi eduksi? Eikö Itävallan olisi tervejärkisesti ajatellen pitänyt vakuuttua siitä, että maantieteellisen asemansa ja alueellisen läheisyytensä vuoksi Preussin yhdistämästä Saksasta tulisi Itävallan välttämätön ja luonnollinen liittolainen?

Preussi sai siten ensi kerran olemassaolonsa aikana luoduksi ympärilleen jalomielisyyden sädekehän, sillä se luopui makkarasta kinkun vuoksi.

Böömin taistelukentillä tuli murskatuksi paitsi Itävalta myös saksalainen porvaristo. Bismarck todisti tietävänsä porvariston edut paremmin kuin se itse. Ei ollut ajattelemistakaan, että edustajakamari olisi jatkanut selkkausta. Porvariston liberaalit vaatimukset oli haudattu pitkäksi aikaa, sen sijaan sen kansallisia vaatimuksia täytettiin päivä pätvältä yhä suuremmissa määrin. Bismarck toteutti porvariston kansallista ohjelmaa niin nopeasti, että porvaristo ihmetteli sitä itsekin. Hän pani porvariston tuntemaan in corpore viili — omassa iljettävässä ruumiissaan — velttoutensa ja tarmottomuutensa ja samalla sen ohjelmansa toteuttamisessa osoittaman täydellisen kykenemättömyyden. Näytellen porvaristollekin jalomielisyyttään hän esitti edustajakamarille, joka oli nyt itse asiassa riisuttu aseista, lakiehdotuksen siitä, että hallitukselta poistettaisiin vastuu sen perustuslainvastaisista toimista selkkauksen aikana. Kyyneliini asti liikuttunut edustajakamari hyväksyi tämän jo vaarattomaksi käyneen edistyksen.²⁴⁰

Porvaristolle muistutettiin silti, että Königgrätzin edustalla²⁴¹ sekini oli kärsinyt tappion. Pohjois-Saksan liiton perustuslaki oli

tehty Preussin perustuslain²⁴² mallin ja sen perustuslakiselkkauksessa saaman oikean tulkinnan mukaan. Luopuminen verojen äänestämisestä kiellettiin. Preussin kuningas nimitti liittokanslerin ja tämän ministerit parlamenttienemmistöstä riippumatta. Selkkauksen tuloksena säilynyt armeijan riippumattomuus parlamentista säilyi valtiopäiviinkin nähden. Sen sijaan näiden valtiopäivien jäsenet olivat ylpeän tietoisia siitä, että heidät oli valittu yleisen äänioikeuden perusteella. Tästä seikasta muistutti heille, tosin epämiellyttävällä tavalla, myös kahden sosialistin läsnäolo heidän keskuudessaan*. Parlamentin kokoonpanoon kuului ensi kertaa sosialistijäseniä, proletariaatin edustajia. Se oli uhkaava enne.

Alkuaikoina tämä kaikki oli merkityksetöntä. Nyt oli tehtävänä lujittaa ja käyttää porvariston etujen mukaisesti vasta saavutettua valtiollista yhtenäisyyttä — vaikkapa Pohjois-Saksan — ja vetää sen avulla eteläsaksalaisetkin porvarit uuteen liittoon. Liiton perustuslaki poisti erillisten valtioiden toimivallasta ja siirsi liiton valvontaan taloudellisessa suhteessa tärkeimmät lainsäädännön alat, nimittäin yhtenäisen kansalaisuuden ja liikkumisvapauden koko liiton alueella, asumisoikeuden, teollisuutta, kauppaa, tulleja, laivaliikennettä, rahanlyöntiä, mittoja, rautateitä, vesiliikennettä, postia ja lennätintä, patenteja, pankkeja, koko ulkopoliittikkaa, lähetystöjä, ulkomaankaupan suojelua, huoltopoliisia, rikosoikeutta, oikeudenkäyntiä yms. koskevan lainsäädännön. Suurin osa näistä kysymyksistä saatiin nyt nopeasti säänneltyksi lainsäädännöllistä tietä ja yleensä liberaalissa hengessä. Siten hävitettiin vihdoin — vihdoin! — pikkuvaltioiden järjestelmän rujoimmat ilmentymät, jotka eniten häiritsivät toisaalta kapitalistista kehitystä ja toisaalta Preussin vallanhimoisia suunnitelmia. Tämä ei suinkaan ollut silti maailmanhistoriallinen saavutus, kuten siitä toivotettiin kovaäänisesti šovinistiksi muuttunut porvari, vaan se oli ainoastaan niiden toimenpiteiden melkoisesti viivästynyttä ja epätäydellistä jäljittelyä, jotka Ranskan vallankumous oli jo seitsemänkymmentä vuotta sitten toteuttanut ja joita kaikki muut sivistysmaat olivat toteuttaneet jo pitkän aikaa. Kerskailun asemesta olisi pitänyt hävetä sitä, että »korkeasti sivistynyt» Saksa oli päätenyt tähän viimeisenä.

Koko Pohjois-Saksan liiton olemassaoloaikana Bismarck oli halukkaasti myöntynyt porvariston tahtoon talouden alalla, ja jopa parlamentin toimivaltaa koskevaa kysymystäkin käsiteltäessä hän oli näyttänyt rautanyrkkiiään vain samettihansikkaassa. Se oli hänen parasta aikaansa; toisinaan saattoi jopa epäillä hänen erityistä preussilaista rajoittuneisuuttaan ja sitä, ettei hän olisi kyennyt ymmärtämään, että maailmanhistoriassa vaikuttavat vielä muutkin, mahtavammat voimat kuin armeijat ja niihin tukeutuvat diplomaattiset vehkeilyt.

* — A. Bebelin ja W. Liebknechtin. *Toim.*

Bismarck ei ainoastaan tiennyt, että Itävallan kanssa solmittu rauha saattoi merkitä sotaa Ranskaa vastaan, vaan hän myös toivoi sitä. Juuri tuon sodan olisi pitänyt tarjota keinot, joiden avulla olisi viety päätökseen sen preussilais-saksalaisen valtakunnan perustaminen, jota Saksan porvaristo oli häneltä vaatinut.* Yritykset muuttaa tulliparlamentti²⁴⁴ vähitellen valtiopäiviksi ja vetää siten eteläiset valtiot vähitellen pohjoiseen liittoon menivät myttyyn, kun etelä-saksalaiset edustajat julistivat äänekkäästi: ei mitään toimivallan laajentamista! Vasta äsken taistelukentällä tappion kärsineet hallitukset eivät olleet sen myötämielisempiä. Vain uusi havainnollinen todistus siitä, että Preussi oli paitsi voimakkaampi kuin ne myös riittävän voimakas puolustamaan niitä, siis ainoastaan uusi koko Saksan käsittävä sota olisi voinut saada ne nopeasti antautumaan. Lisäksi Mainia myöten kulkeva rajalinja²⁴⁵, josta Bismarck ja Louis Napoleon olivat salaa sopineet ennakoita, vaikutti voiton jälkeen Louis Napoleonin Preussille sanelemalta. Siksi Etelä-Saksan yhdistäminen oli sodan aiheena ja merkitsi, että rikottiin ranskalaisten tällä kertaa muodollisen tunnustuksen omaamaa oikeutta Saksan pirstomiseen.

Louis Napoleon taas joutui katselemaan, olisiko jostain Saksan rajoilta löytynyt maatilkkua, jonka hän olisi voinut ottaa Sadowan korvaukseksi. Pohjois-Saksan liittoa perustettaessa Luxemburg oli jäänyt liittämättä siihen, joten Luxemburg oli nyt Hollannin kanssa personaaliunionin muodostava mutta yleensä täysin riippumaton valtio. Luxemburg oli miltei yhtä ranskalaistunut kuin Elsasskin ja tunsii paljon suurempaa vetovoimaa Ranskaan kuin Preussiin, jota se kerta kaikkiaan vihasi.

Luxemburg oli hämmästyttävänä esimerkkinä siitä, mitä Saksan ja Ranskan raja-alueet olivat kokeneet Saksan valtiollisen muodottomuuden vuoksi keskiajan lopulta lähtien, sitäkin hämmästyttävämpänä, kun vuoteen 1866 asti Luxemburg oli nimellisesti kuulunut Saksaan. Vaikka se olikin vuoteen 1830 ollut puoliksi ranskalainen ja puoliksi saksalainen, sen ranskalainenkin osa oli silti jo varhain joutunut korkeamman ranskalaisen kulttuurin vaikutuksen alaiseksi. Luxemburgin hallitsijasukuun kuuluneet Saksan keisarit olivat kielensä ja sivistyksensä puolesta olleet ranskalaisia. Burgundin maihin liittämisen ajoilta (1440) Luxemburg oli ollut samoin kuin muutkin Alankomaat vain nimellisessä yhteydessä Saksaan; tässä suhteessa ei

* Jo ennen Itävaltaa vastaan käytyä sotaa Bismarck vastasi hänen demagogista Saksan-politiikkaansa koskevaan kysymykseen, jonka oli asettanut erään keskisuuren saksalaisen valtion ministeri, että kaikista fraaseista huolimatta hän heittää Itävallan pois Saksasta ja hajottaa Saksan liiton. — »Luuletteko, että keskisuuret Saksan valtiot tulevat seuraamaan tätä rauhallisina?» — »Te keskisuuret Saksan valtiot ette tee kerrassaan mitään.» — »Miten saksalaisten käy sen jälkeen?» — »Vien heidät sitten Pariisiin ja yhdistän heidät siellä.» (Mainittu ministeri oli kertonut tämän Pariisissa Itävaltaa vastaan käydyin sodan aattona, ja sodan aikana »Manchester Guardian» -lehden²⁴³ Pariisin kirjeenvaihtaja rouva Crawford oli julkaissut tämän lehdessä.)

muuttanut mitään sen hyväksyminen Saksan liittoon 1815. Vuoden 1830 jälkeen sen ranskalainen puoli ja melkoinen osa saksalaistakin siirtyi Belgialle. Luxemburgin jäljelle jääneessä saksalaisessakin osassa kaikki oli kuitenkin säilynyt ranskalaisittain: tuomioistuintimissa, hallitusvirastoissa ja edustajakamarissa oli virkakielenä ranska; kaikki julkiset ja yksityiset asiakirjat ja kaikki kauppakirjat laadittiin ranskan kielellä; kaikissa keskikouluissa opetus tapahtui ranskan kielellä; lukeneiston kielenä oli ja pysyi ranska, tietenkin yläsaksalaisen äänteensiirroksen pahoinpitelemä ranska. Lyhyesti sanoen Luxemburgissa puhuttiin kahta kieltä: reiniläis-frankkilaista kansanmurretta ja ranskaa, mutta yläsaksaa pidettiin vieraana kielenä. Pääkaupungissa ollut preussilainen varuskunta pikemminkin pahensi kuin paransi tilannetta. Tällaista oli todellisuus, niin häpeällistä kuin se olikin Saksalle. Tämä Luxemburgin vapaaehtoinen ranskalaistuminen tuo oikeassa valossa esiin samankaltaiset ilmiöt Elsassissa ja Saksan Lothringenissa.

Hollannin kuningas*, itsenäinen Luxemburgin herttua, jolle käteiset rahat olivat hyvin tervetulleet, sanoi olevansa valmis myymään herttuakunnan Louis Napoleonille. Luxemburgin asukkaat olisivat eittämättä hyväksyneet yhdistämisensä Ranskaan: sitä todisti heidän asenteensa vuoden 1870 sodan aikana. Kansainvälisen oikeuden kannalta Preussilla ei ollut mitään vastaan sanomista, koska se itse oli myötävaikuttanut Luxemburgin erottamiseen Saksasta. Sen joukot olivat Luxemburgin pääkaupungissa Saksan liiton linnoituksen varuskuntana; siitä hetkestä kun Luxemburg lakkasi olemasta liittolainen, nuo joukot menettivät varuskunnan oikeutensa. Miksi ne eivät sitten poistuneet, miksi Bismarck ei voinut sallia tuota aluevaltausta?

Yksinkertaisesti siksi, että tällöin olivat tulleet pinnalle ne ristiriidat, joihin hän oli sekautunut. *Ennen* vuotta 1866 Saksa oli ollut Preussille vain anastettavaksi tarkoitettu alue, jota se joutui jakamaan ulkomaiden kanssa. Vuoden 1866 *jälkeen* Saksasta oli tullut Preussin *suojelema alue*, jota oli puolustettava ulkomaisilta anastusyrityksiltä. Tosin Preussin etua silmällä pitäen kokonaisia saksalaisia alueita oli jätetty liittämättä uudelleen perustettuun niin sanottuun Saksaan. Saksalaisen kansakunnan oikeus hallita koko aluettaan velvoitti nyt kuitenkin Preussin kruunua valvomaan, ettei noita entisen liittoalueen osia olisi yhdistetty ulkovaltoihin eikä niiltä olisi suljettu mahdollisuutta liittyä vastaisuudessa uuteen preussilais-saksalaiseen valtioon. Siksi Italia oli pysäytetty Tyrolin rajalla²⁴⁶ ja siksi Luxemburgin ei sallittu siirtyä Louis Napoleonin haltuun. Tästä olisi voinut ilmoittaa avoimesti vallankumouksellinen hallitus, mutta ei preussilais-kuninkaallinen vallankumousmies, joka onnistui lopulta muuttamaan Saksan Metternichin »maantieteelliseksi käsitteeksi»²⁴⁷. Hän oli asettanut itsensä kansainvälisen oikeu-

* — Vilhelm III. *Toim.*

den rikkojan asemaan eikä hänellä ollut muuta ulospääsyä pälkähästä kuin turvautua suosimaansa korporantti-kapakassa esitettyyn kansainvälisen oikeuden tulkintaan.

Mikäli häntä ei tällöin pantu ilman muuta naurunalaiseksi, niin ainoastaan siksi, että keväällä 1867 Louis Napoleon ei ollut vielä ollenkaan valmis käymään suurta sotaa. Lontoon konferenssissa tehtiin sopimus. Preussilaiset poistuivat Luxemburgista; linnoitus hajotettiin ja herttuakunta julistettiin puolueettomaksi.²⁴⁸ Sotaa lykättiin jälleen.

Louis Napoleon ei voinut tyytyä tähän. Hän oli myöntöväinen Preussin mahdin voimistumiseen, mutta vain sillä ehdolla, että saisi vastaavia korvauksia Reiniltä. Hän oli valmis tyytymään vähään ja olisi jopa vähästäkin luovuttanut vielä jotain, mutta hän ei saanut kerrassaan mitään, vaan tuli petetyksi kokonaan. Bonapartistisen keisarikunnan olemassaolo Ranskassa oli mahdollista vain sillä ehdolla, että Ranskan rajaa olisi vähitellen siirretty Reinille ja että Ranska olisi jäänyt joko todelliseksi tai vaikkapa näennäiseksi Euroopan välitystuomariksi. Rajan siirto epäonnistui, välitystuomarin asema oli uhanalaisena, bonapartistien lehdistö vaati kovaääniä siitä revanšsia Sadowan jälkeen. Pysyäkseen valtaistuimella Louis Napoleonin oli suoritettava uskollisesti rooliaan ja hankittava voimakeinoin se, mitä hän ei ollut hyvällä saanut kaikista palveluksistaan huolimatta.

Kumpikin puoli aloitti siis toimeliaasti diplomaattiset ja sotilaalliset sotavalmistelut. Silloinpa puhkesikin seuraava diplomaattinen selkkaus.

Espanja etsi hallitsijaehdokasta. Maaliskuussa* Ranskan Berliin-lähettiläs Benedetti oli kuullut prinssi Leopold Hohenzollernin aikeista tavoitella tätä kruunua ja sai Pariisista tehtävän tarkistaa asia. Valtiosihteerin apulainen von Thile vakuutti kunniansa kautta, ettei Preussin hallitus tiedä tästä mitään. Pariisissa käydessään Benedetti sai tietää keisarin mielipiteen: »tuo ehdokas on ilmeisesti epäkansallinen, maa ei suostuisi siihen, se on evättävä».

Täten Louis Napoleon muuten todisti, että hänen asemansa horjui jo melkoisesti. Tuskin olisi saattanut tosiaankaan olla parempaa »kostoa Sadowasta» kuin preussilainen prinssi Espanjan kuninkaan valtaistuimella ja tästä väistämättömästi juontuvat epämiellyttävät seuraukset, Preussin puuttuminen Espanjan puolueiden sisäisiin keskinäisuuhteisiin ja vieläpä ehkä sotakin, Preussin kääpiömäisen laivaston tuho ja ainakin Preussin tavattoman naurettava asema Euroopan silmissä. Louis Bonaparte ei kuitenkaan voinut enää sallia itselleen tuollaista näytelmää. Hän oli jo siinä määrin menettänyt luottonsa, että hänen oli pakko ottaa huomioon perinteellinen näkökanta, jonka mukaan saksalainen monarkki Espanjan valtaistuimella olisi asettanut Ranskan kahden tulen väliin eikä siis voinut olla sie-

* — vuonna 1869. *Toim.*

dettävä. Vuoden 1830 jälkeen tämä näkökanta oli käynyt lapsellisen naiiviksi.

Niinpä Benedetti kävi Bismarckin puheilla saadakseen selvää asiasta ja esittääkseen Bismarckille Ranskan asenteen (11. toukokuuta 1869). Hän ei saanut Bismarckilta mitään selviä tietoja. Bismarck sen sijaan sai tietää sen mitä toivoi, nimittäin että Leopoldin asettaminen ehdokkaaksi merkitsisi viipymätöntä sotaa Ranskaa vastaan. Bismarck sai näin ollen mahdollisuuden aloittaa sodan millä hetkellä hyvänsä.

Heinäkuussa 1870 Leopoldin ehdokkuus tuli tosiaan jälleen esiin ja johti viipymättä sotaan Louis Napoleonin vastaanpanosta huolimatta. Hän huomasi joutuneensa ansaan ja tiesi myös sen, että kysymyksessä oli hänen keisarinvaltansa. Hän ei luottanut suurestikaan bonapartistisen tulikivijoukkionsa²⁴⁹ rehellisyyteen, vaikka se vakuuttikin, että kaikki oli valmista viimeistä nilkkaimen nappia myöten, ja sitäkin vähemmän hän luotti sen sotilaallisiin ja hallinnollisiin kykyihin. Hänen menneisyytensä loogiset seuraukset työnsivät häntä kohti tuhoa; hänen horjuntansa joudutti hänen kukistumistaan.

Bismarck taas oli täysin valmistautunut sotilaallisessa suhteessa; sitä paitsi tällä kertaa hänen takanaan oli tosiaankin kansa, joka ymmärsi, että molemminpuolinen diplomaattinen valhe merkitsee vain sotaa paitsi Reinistä myös kansallisesta itsenäisyydestä. Nostoväen reserviläiset ja sotilaat kokoontuivat ensi kerran vuoden 1813 jälkeen taisteluintoa ja -valmiutta uhkuen lippujensa alle. Tärkeätä ei ollut se, miten tuo kaikki tapahtui, eikä se, kuinka suuren osan kaksituhatuotisesta kansallisesta perinnöstä Bismarck oli omavaltaisesti luvannut tai ollut lupaamatta Louis Napoleonille. Kysymys oli siitä, että ulkovallat piti kerta kaikkiaan saada uskomaan, ettei niiden tarvitse puuttua Saksan sisäisiin asioihin eikä Saksan tukea Louis Napoleonin horjuvaa valtaa luovuttamalla saksalaisia alueita. Tämän kansallisen nousun edestä katosivat kaikki luokkaerot, hävvenivät kaikki eteläsaksalaisten hovien Reinin liittoa koskevat aikomukset ja kaikki hädettyjen monarkkien palauttamishankkeet.

Kumpikin puoli etsi itselleen liittolaisia. Louis Napoleon oli varma Itävallan ja Tanskan ja jossain määrin myös Italian suhteen. Bismarckin puolella oli Venäjä. Tapansa mukaan Itävalta ei kuitenkaan ollut valmis eikä pystynyt esiintymään ennen syyskuun 2. päivää, mutta 2. syyskuuta Louis Napoleon oli jo saksalaisten sotavanki. Sitä paitsi Venäjä ilmoitti Itävallalle hyökkäävänsä sitä vastaan heti kun Itävalta hyökkäisi Preussin kimppuun. Italialle taas Louis Napoleon joutui suorittamaan velkojaan kaksinaamaisen politiikkansa vuoksi: hänellä oli ollut aikomus nostaa kansalliliike maan yhdistämiseksi, mutta suojella samalla paavia tältä kansalliselta yhtenäisyydeltä. Hän piti Roomassa edelleenkin joukkoja, joita olisi nyt tarvinnut kotona, mutta joita hän ei pystynyt kuljettamaan pois velvoittamatta ennakolta Italiaa noudattamaan Rooman ja paavin

itsenäisiä oikeuksia. Tämä vuorostaan esti Italiaa tulemasta hänen avukseen. Tanska vihdoin sai Venäjältä määräyksen pysyä rauhassa.

Saksalaisten aseiden nopeat iskut Spichernistä ja Wörthistä aina Sedaniin asti²⁵⁰ vaikuttivat ratkaisevammin kuin mitkään diplomaattiset neuvottelut sodan paikallistumiseen. Louis Napoleonin armeija kärsi tappion jokaisessa taistelussa ja sen kolme neljäsosaa joutui lopulta saksalaisten vangiksi. Tähän eivät olleet syyppäitä sotilaat, jotka olivat tapelleet kyllin urhoollisesti, vaan johtajat ja hallinto. Sen joka on Louis Napoleonin tavoin perustanut keisarikuntansa veijarikoplan avulla, joka on kahdeksantoista vuotta pitänyt vallassaan tätä keisarikuntaa vain antamalla tuolle samaiselle koplalle mahdollisuuden riistää Ranskaa, joka on asettanut tuon koplan jäseniä kaikkiin tärkeimpiin valtion virkoihin ja näiden apureita kaikkiin toisarvoisiin virkoihin, sen ei pitäisi ryhtyä taisteluun elämästä ja kuolemasta, ellei hän halua joutua umpikujaan. Eurooppalaisen poroporvarin monia vuosia ihailema keisarikunnan rakennus romahti vajaassa viidessä viikossa. Syyskuun 4. päivän vallankumous⁶⁹ korjasi vain säpäleet, ja Bismarck, joka oli aloittanut sodan perustaakseen piensaksalaisen keisarikunnan, joutui eräänä kauniina aamuna esittämään Ranskan tasavallan perustajan roolia.

Bismarckin antaman julistuksen mukaan sotaa käytiin Louis Napoleonin eikä Ranskan kansaa vastaan. Sotaan ei ollut siis enää mitään syytä, kun Louis Napoleon tuli kukistetuksi. Näin kuvitteli myös syyskuun 4. päivän hallitus, joka muissa kysymyksissä ei ollut läheskään niin naiivi, ja hämmästyi tavattomasti, kun Bismarck muuttuikin yhtäkkiä preussilaiseksi junkkeriksi.

Kukaan maailmassa ei vihaa ranskalaisia niin kuin preussilaiset junkkerit. Kysymys ei ollut ainoastaan siitä, että entinen veroton junkkeri oli saanut kärsiä ankarasti ranskalaisten vuosina 1806—1813 järjestämistä rankaisutoimenpiteistä, jotka se itse oli koppavuudellaan aiheuttanut. Paljon pahempaa oli se, että jumalattomat ranskalaiset olivat riettaalla vallankumouksellaan kiihottaneet mieliä siinä määrin, että entisestä junkkereiden suuruudesta oli jäänyt tuskin mitään edes vanhaan Preussiin, vaan junkkeriparat joutuivat vuodesta vuoteen kamppailemaan itsepintaisesti tuon suuruuden viimeisistä rippeistä ja suurin osa heistä oli jo vajonnut surkean loisivan aateliston tasalle. Tämä oli kostettava Ranskalle, ja siitä pitivät huolen Bismarckin johtaman armeijan junkkeri-upseerit. Laadittiin Ranskan Preussilta perimien sotaverojen luettelot ja niiden mukaan säädettiin Ranskan eri kaupungeilta ja departementeilta perittävien sotaverojen määrä. Tällöin otettiin tietenkin huomioon Ranskan paljon suurempi varallisuus. Muonan, rehun, vaatteiden, jalkineiden jne. pakkotilauksia suoritettiin mielenosoituksellisen armostomasti. Ardenneilla eräs määrä, joka oli ilmoittanut, ettei pysty suorittamaan tilausta, sai pitemmittä puheita kaksikymmentä viisi kepiniskua. Pariisin hallitus julkaisi viralliset todistukset tästä.

Franc-tireureja²⁵¹, jotka noudattivat niin täsmällisesti preussilaista vuoden 1813 »Asetusta nostoväestä»,²⁵² ikään kuin olisivat tutkineet sitä varta vasten, ammuttiin armottomasti siihen paikkaan. Kertomukset seinäkellojen lähettämisestä kotimaahan olivat niin ikään paikkansapitäviä: itse »Kölnische Zeitung»⁴⁷ ilmoitti tästä. Preussilaisten käsitysten mukaan nämä kellot eivät kuitenkaan olleet varastettuja, vaan ne olivat Pariisiin edustalta isännättömiksi jääneistä yksityistaloista löydettyä ja kotimaassa asuvien sukulaisten ja läheisten hyväksi anastettua omaisuutta. Bismarckin johtamat junkkerit huolehtivat näin ollen siitä, että sota olisi säilyttänyt erityisen preussilaisen luonteensa huolimatta siitä, että niin sotamiehet kuin upseeritkin olivat käyttäytyneet moitteettomasti, ja että ranskalaiset olisi pantu väkisin ymmärtämään tämä. Ranskalaiset sen sijaan panivat junkkereiden pikkuilkeydet koko armeijan tilille.

Nämä samaiset junkkerit saivat kuitenkin osoittaa Ranskan kansalle sellaista kunnioitusta, jollaista historia ei ollut siihen mennessä nähnyt. Kun kaikki yritykset Pariisiin vihollissaarron murta-miseksi olivat epäonnistuneet, kun kaikki ranskalaiset armeijat oli lyöty takaisin ja Bourbakin viimeinen suurhyökkäys saksalaisten yhteyslinjaa vastaan oli niin ikään epäonnistunut; kun Euroopan diplomatia oli jättänyt Ranskan oman onnensa nojaan panematta tikkua ristiin, niin silloin näлкиintynyt Pariisi joutui lopulta antautumaan. Miten kiivaasti sykkikään junkkereiden sydän, kun he saivat vihdoin mahdollisuuden marssia voittajina tuohon jumalattomien tyyssijaan ja kostaan täysin mitoin Pariisin kapinoitsijoille, mitä heidän eivät olleet sallineet tehdä 1814 Venäjän keisari Aleksanteri ja 1815 Wellington. Nyt he saivat mielin määrin nauttia tehdessään selvää vallankumouksen ahjosta ja syntymäkehdestä.

Pariisi antautui ja maksoi 200 miljoonaa sotaveroa; linnakkeet luovutettiin preussilaisille; varuskunta laski aseensa voittajien jalkojen juureen ja luovutti kenttätukkinsä; Pariisin linnanvallin tykit poistettiin laveteiltaan; kaikki valtiolle kuuluneet puolustusvälineet luovutettiin toinen toisensa perään. Pariisin todelliset puolustajat, kansalliskaarti ja Pariisin aseistautunut väestö, jäivät kuitenkin koskemattomiksi; kukaan ei uskaltanut vaatia niitä luopumaan aseistaan, enempää pyssyistään kuin tykeistäänkään*. Osoittaakseen koko maailmalle, että voittoisa Saksan armeija pysähtyi kunnioittavasti Pariisin aseistautuneen väestön edessä, voittajat eivät marssineet Pariisiin, vaan tyytyivät lupaan asettua kolmeksi päiväksi Champs-Élysées'lle — kaupungin yleiseen puistoon! — jossa pariisilaiset vartioivat ja valvoivat heitä joka puolelta! Yksikään saksalainen sotilas ei astunut Pariisin raatihuoneeseen, yksikään ei kulkenut Pariisin bulevardeilla, ja ne muutamat henkilöt, jotka pääsivät Louvreen

* Juuri nämä kansalliskaartille eikä valtiolle kuuluneet ja siksi preussilaisille luovuttamatta jääneet tykit Thiers määräsi *varastettavaksi* pariisilaisilta, mikä aiheuttikin Kommuunin syntyyn johtaneen kapinan.

taidearteita katsomaan, olivat joutuneet hankkimaan siihen luvan välttääkseen rikkomasta antautumisehtoja. Ranska oli lyöty, Pariisi oli nääntymäisillään nälkään, mutta Pariisin kansa oli valloittanut maineikkaalla menneisyydellään sellaisen kunnioituksen, ettei yksikään valloittaja uskaltanut edes vaatia sen aseistariisumista, yksikään ei rohjennut panna toimeen kotitarkastuksia eikä häväistä riemumarssilla Pariisin katuja, monien vallankumousten areenaa. Oli kuin vastaleivottu Saksan keisari* olisi paljastanut päänsä Pariisin elävien vallankumousmiesten edessä, samoin kuin hänen veljensä** oli aikanaan tehnyt Berliinin maaliskuun taistelijoiden ruumiiden edessä²⁵³, ja ikään kuin koko Saksan armeija olisi keisarin takana seisten osoittanut heille kunniaa.

Tämä oli silti myös ainoa uhraus, jonka Bismarck joutui tekemään. Hän käytti aito preussilaisittain, viimeistä tippaa myöten hyväkseen voittojaan sen tekosyyn varjolla, että Ranskassa ei muka ollut hallitusta, joka olisi voinut solmia hänen kanssaan rauhan — mikä oli yhtä hyvin paikkansapitävää kuin paikkansapitämätöntäkin niin 4. syyskuuta kuin 28. tammikuutakin²⁵⁴ — ja suostui solmimaan rauhan vasta sen jälkeen kun Ranska oli lopullisesti nujerrettu. Rauhaa solmittaessa hän »käytti epäroimattä hyväkseen suotuisaa tilannetta» taaskin vanhaan hyvään preussilaiseen tapaan. Ranskalta kiristettiin ennen kuulumaton 5 miljardin suuruinen sotakorvaus ja lisäksi kaksi maakuntaa, Elsass ja saksalainen Lothringen, Metz ja Strassburg mukaan luettuina, erotettiin Ranskasta ja liitettiin Saksaan. Tämä alueenvaltaus oli Bismarckin ensimmäinen esiintyminen itsenäisenä poliitikkona, joka ei toteuttanut ainoastaan muiden sanelemaa ohjelmaa, vaan myös oman aivotoimintansa tuotetta; ja siinä hän teki ensimmäisen suuren erehdyksensä.

Elsassin Ranska oli valloittanut pääpiirtein jo kolmikymmenvuotisessa sodassa. Richelieu oli siten rikkonut Henrik IV:n luotettavaa periaatetta:

»Kuulukoon espanjalaisille se maa, jossa puhutaan espanjaa ja saksalaisille se, jossa puhutaan saksaa, mutta maa, jossa puhutaan ranskaa, kuuluu minulle.»

Richelieu oli tuolloin nojannut siihen periaatteeseen, että Rein oli luonnollinen raja, muinaisen Gallian historiallinen raja. Se oli typerää; mutta Saksan valtakunnalla, johon kuuluivat Lothringenin ja Belgian alueet, joilla puhuttiin ranskaa, ja jopa Franche-Comté, ei ollut oikeutta moittia Ranskaa sellaisten maiden valloituksesta, joissa puhuttiin saksaa. Ja kun Ludvig XIV oli vallannut 1681 rauhan aikana Strassburgin kaupungin frankofiilipuolueen²⁵⁵ apuun nojaten, niin Preussilla ei ole syytä suuttua siitä sen jälkeen, kun se oli 1796 tehnyt aivan samanlaista väkivaltaa valtakunnan vapaa-

* — Vilhelm I. *Toim.*

** — Fredrik Vilhelm IV. *Toim.*

kaupungille Nürnbergille, johon sitä ei ainakaan ollut kutsunut mikään preussilainen puolue*.

Vuonna 1735 Itävalta oli Wienin rauhansopimuksen mukaan myynyt Lothringenin Ranskalle, ja 1766 Lothringen siirtyi lopullisesti ranskalaisten haltuun. Se oli vuosisatoja kuulunut vain nimellisesti Saksan valtakuntaan, sen herttuat olivat joka suhteessa olleet ranskalaisia ja miltei aina pysyneet liitossa Ranskan kanssa.

Vogeeseilla oli aina Ranskan vallankumoukseen asti ollut paljon pieniä läänitysherroja, jotka olivat Saksan suhteen käyttäytyneet niin kuin välittömästi keisarin alamaiset valtakunnan virkamiehet ainakin ja Ranskan olivat tunnustaneet haltijakseen. He olivat hyöttyneet tuosta kaksinaisesta asemasta, ja mikäli Saksan valtakunta sieti tätä sen sijaan että olisi vetänyt hallitsevat ruhtinaat vastuuseen, niin sillä ei ollut mitään valittamista, kun Ranska ryhtyi itsenäisten oikeuksiensa perusteella suojelemaan näiden alueiden asukkaita häädetyiltä ruhtinailta.

Ennen vallankumousta tämä saksalainen alue oli yleensä ollut melkein kokonaan ranskalaistamaton. Saksan kieli oli ollut koulu- ja virkakielenä ainakin Elsassissa. Ranskan hallitus oli suojellut saksalaisia maakuntia, jotka monivuotisten tuhoisien sotien jälkeen eivät enää 1700-luvun alusta lähtien olleet nähneet vihollisia maassaan. Ainaisten sisällissotien raatelema Saksan valtakunta ei tosiaankaan voinut herättää elsassilaisissa halua palata synnyinmaansa helmaan. Heillä vallitsi ainakin rauha, he olivat tietoisia asiointilasta, ja määräävässä asemassa olleet poroporvarit pitivät tätä osoi-

* Ludvig XIV:tä moititaan siitä, että hän oli kaikkein rauhallisimpana aikana usuttanut »reunionikamarinsa»²⁵⁶ sellaisten saksalaisten alueiden kimp-puun, jotka eivät kuuluneet hänelle. Preussilaisista taas heidän ilkeimmätkään kadehtijansa eivät muka voi sanoa mitään sen tapaista. Päinvastoin. Solmittuaan 1795 erillisrauhan Ranskan kanssa, mikä oli valtakunnan perustuslain suora-naista loukkaamista, ja yhdistettyään ympärillään olleet yhtä valapattoiset demarkaatiolinjan takaiset pikku naapurinsa ensimmäiseksi Pohjois-Saksan lii-toksi preussilaiset käyttivät Frankenin valloittamishankeissaan hyväkseen nii-den eteläsaksalaisten valtakunnan virkamiesten vaikeaa asemaa, jotka joutuivat yksin jatkamaan sotaa liitossa Itävallan kanssa. He perustivat Ansbachiin ja Bayreuthiin (jotka silloin kuuluivat Preussiin) »reunionikamarit» Ludvigia jäl-jitellen ja esittivät vaatimuksia monien viereisten alueiden suhteen sellaisten tekosyiden varjolla, joiden rinnalla Ludvigin juridiset perustelut olivat äärim-mäisen selviä ja vakuuttavia. Kun saksalaiset olivat sitten tulleet löydyiksi ja perääntyivät ja ranskalaiset marssivat Frankeniin, niin preussilais-pelastajat valloittivat koko Nürnbergin ympäristön, esikaupungit aina kaupunginmuuria myöten mukaan lukien, ja viekkaukella pakottivat pelosta vapisseet Nürnbergin porvarit allekirjoittamaan sopimuksen (2. syyskuuta 1796), jonka mukaan kaup-pungin oli alistuttava Preussin valtaan sillä ehdolla, että kaupungin rajojen sisäpuolelle ei milloinkaan päästettäisi juutalaisia. Mutta sen jälkeen arkkiherttua Kaarle ryhtyi jälleen hyökkäykseen ja murskasi ranskalaiset Würzburgin edus-talla 3. ja 4. syyskuuta 1796. Samalla epäonnistui jättämättä jälkeäkään myös Preussin yritys takoa nürnbergiläisten päähän väkipakolla käsitys Preussin Sak-san-tehtävästä.

tuksena siitä, että tutkimattomat ovat herran tiet. Se ei sitä paitsi ollut yksin heidän kohtalonsa: Holsteinin asukkaathan olivat niin ikään tanskalaisten vierasmaisessa yliherruudessa.

Niinpä puhkesi Ranskan vallankumous. Ranska lahjoitti Elsassille ja Lothringenille sen, mitä ne eivät olleet rohjenneet toivoakaan Saksalta. Feodalismiin kahleet murskattiin. Verotöihin velvollisesta maaorjatalonpojasta tuli vapaa ja usein pientilansa ja peltonsa vapaa omistaja. Kaupungeissa hävitettiin patriisien herruus ja ammattikuntien etuoikeudet. Aateliset karkotettiin, pikkuruhtinain ja paronien mailla naapureidensa esimerkkiä seuraten talonpojat häätivät pois hallitsijat, hallitushuoneet ja aateliset ja julistautuivat vapaiksi Ranskan kansalaisiksi. Ranskassa kansa ei missään yhtynyt vallankumoukseen niin innokkaasti kuin niissä maakunnissa, joiden väestö oli saksankielistä. Kun sitten Saksan valtakunta julisti sodan vallankumoukselle, kun osoittautui, että saksalaiset eivät ainoastaan kannan edelleenkin nöyrästi kahleitaan, vaan myös sallivat käyttää itseään apuna palauttamassa ranskalaisille entistä orjuutta ja elsassilaisille talonpojille vasta äsken häädettyjä feodaaliherroja, niin silloin elsassilaiset ja lothringenilaiset lakkasivat kuulumasta saksalaiseen kansakuntaan, silloin he oppivat vihaamaan ja inhoamaan saksalaisia, silloin elsassilaiset sepittivät, sävelsivät ja ensi kerran lauloivat Strassburgissa »Marseljeesin» ja silloin Ranskan saksalaiset kielestään ja menneisyydestään huolimatta liittyivät sadoilla taistelukentillä vallankumouksen puolesta taistelllessaan yhtenäiseksi kansaksi syntyperäisten ranskalaisten kanssa.

Eikö suuressa vallankumouksessa tapahtunut samanlainen ihme Dunkerquen flaamilaisille, Bretagnen kelteille tai Korsikan italialaisille? Kun valitamme sitä, että samoin kävi saksalaisille, niin emmekö unohta koko historiaamme, joka teki sen mahdolliseksi? Olemmeko unohtaneet, että vaikka koko Reinin länsiranta osallistuikin vain passiivisesti vallankumoukseen, se oli asennoitunut myönteisesti ranskalaisiin kun 1814 saksalaiset ryntäsivät sinne taas, ja pysyi ranskalaismielisenä aina vuoteen 1848, jolloin vallankumous rehabilitoi saksalaiset Reinin seudun asukkaiden silmissä? Olemmeko unohtaneet, että Heinen viehtymys ranskalaisiin ja jopa hänen bonapartisminsa olivat vain Reinin länsirantaa asuttavien kansanjoukkojen yleisten mielialojen jälkikaikua?

Edetessään vuonna 1814 liittolaiset kohtasivat nimenomaan Elsassissa ja saksalaisessa Lothringenissa kansan suurinta vihamielisyyttä ja voimakkainta vastarintaa, sillä täällä tajuttiin se vaara, että jouduttaisiin jälleen muuttamaan Saksan kansalaisiksi. Tuohon aikaan näillä alueilla puhuttiin melkein yksinomaisesti saksaa. Kun sitten Ranskasta erottamisen vaara oli mennyt ohi ja kun saksalaisten romantikko-šovinistien anastushalut oli tyrehdytetty, niin silloin havaittiin tarpeelliseksi liittyä kiinteämmin Ranskaan myös kielellisesti, ja siitä lähtien alkoi samanlainen koulujen ranskalais-taminen, jollaisen luxemburgilaiset olivat omasta tahdostaan panneet

toimeen maassaan. Uudistuminen tapahtui kuitenkin hyvin hitaasti; vasta nykyinen porvariston sukupolvi on todella ranskalaistunut, kun taas talonpojat ja työläiset puhuvat saksaa. Tilanne on likipitään samanlainen kuin Luxemburgissakin: ranska on syrjäyttänyt saksan kirjakielen, osittain kirkkokieltä lukuun ottamatta, mutta saksalainen kansanmurre on jäänyt pois käytöstä ainoastaan kielirajalla ja arkikielenä sitä käytetään paljon enemmän kuin suurimmassa osassa Saksan paikkakuntia.

Tällainen oli maa, jonka Bismarck ja preussilaiset junkkerit nähtävästi kaikille saksalaisten yrityksille ominaisen šovinistisen romantiikan elpymisen kannustamina aikoivat jälleen tehdä saksalaiseksi. Aikomus muuttaa Strassburg, »Marseljeesin» syntymäkehto, saksalaiseksi kaupungiksi oli yhtä järjetön kuin Garibaldin syntymäkaupungin Nizzan ranskalaistamishalu. Nizzassa Louis Napoleon oli ainakin noudattanut säädyllisyyttä asettamalla valloituskysymyksen äänestettäväksi, ja hänen manööverinsä oli onnistunut. Puhumattakaan preussilaisten täysin aiheellisesta vastenmielisyydestä tuollaisia vallankumouksellisia menetelmiä kohtaan — ei ole ollut ainuttakaan tapausta, että kansanjoukot olisivat jossain toivoneet Preussiin liittymistä — liiankin hyvin tiedettiin, että Elsassin ja Lothringenin väestö oli yksimielisemmin kiintynyt Ranskaan kuin itse synnynnäiset ranskalaiset. Ja ne erotettiin pelkkään väkivaltaan turvautuen. Se oli tavallaan kosta Ranskan vallankumoukselle; Ranskasta kiskaistiin pala, joka juuri vallankumouksen ansiosta oli kasvetunut siihen kiinni.

Elsass-Lothringenin valtauksella oli ainakin sotilaalliselta näkökannalta määrätynlainen tarkoitus. Saatuaan Metzin ja Strassburgin haltuunsa Saksa sai poikkeuksellisen vahvan puolustuslinjan. Niin kauan kuin Belgia ja Sveitsi pysyisivät puolueettomina, ranskalaiset olisivat voineet aloittaa joukkohyökkäyksen vain Metzin ja Vogeesien välisellä kapealla kaistalla, ja sitä paitsi Koblenz, Metz, Strassburg ja Mainz muodostivat maailman suurimman linnoitusten neliön. Tämäkin neliö, samoin kuin Lombardiassa ollut itävaltalaisten linnoitusneliö*, sijaitsi puoliksi vihollismaassa ollen tukikohtana väestön kurissapitämiseksi. Jotta neliö olisi saatu suljetuksi, jouduttiin lisäksi ylittämään saksankielisen alueen rajat ja alistamaan väkivaltaisesti neljännesmiljoonaa syntyperäistä ranskalaista.

Suuri strateginen etuisuus oli siis ainoa alueenvaltausta puolustava seikka. Oliko tuo etuisuus kuitenkin edes verrattavissa siihen vahinkoon, jota alueenvaltaus oli aiheuttanut?

Preussilainen junkkeri ei välittänyt siitä suuresta moraalisesta vahingosta, jonka nuori Saksan valtakunta oli aiheuttanut itselleen julistamalla avoimesti ja häikäilemättömästi periaatteekseen kar-

* Pohjois-Italian linnoitukset: Vercna, Legnago, Mantova ja Peschiera. Toim.

kean väkivallan. Hän tarvitsi tottelemattomia, väkivaltaisesti nöyryytettäviä alamaisia, jotka olisivat todistuksena preussilaisen mahdin lisääntymisestä; eikä hänellä itse asiassa ollut muunlaisia milloinkaan ollut. Mutta alueenvaltauksen poliittiset seuraukset hänen oli pakko ottaa huomioon. Ne taas olivat aivan selvät. Jo ennen kuin alueenvaltaus oli saanut lain voiman, Marx ilmoitti siitä koko maailmalle Internationaalin julistuksessa: *Elsassin ja Lothringenin annektointi tekee Venäjästä Euroopan välitystuomarin.** Sosiaalidemokraatit toistivat tätä kyllin monta kertaa valtiopäivien puhujankorokkeelta, kunnes vihdoin itse Bismarck tunnusti todeksi nämä sanat valtiopäivillä 6. helmikuuta 1888 pitämässään puheessa, madellen kaikki-voipaisen tsaarin edessä, joka oli kohtaloiden ratkaisijana sodan ja rauhan kysymyksissä.

Asia oli tosiaan päivänselvä. Irrottamalla Ranskasta kaksi faunaattisen isänmaallista maakuntaa Ranska saatiin heittäytymään jokaisen syleilyyn, kuka vain antoi sille toiveita niiden palauttamisesta, ja siitä tehtiin Saksan ikuinen vihollinen. Tosin Bismarck, joka edusti tässä suhteessa ansiokkaasti ja tunnontarkasti saksalaista poroporvaria, vaati ranskalaisia luopumaan Elsass-Lothringenista paitsi valtio-oikeudellisessa myös moraalisessa mielessä ja vieläpä iloitsemaan sen johdosta, että nuo kaksi vallankumouksellisen Ranskan maapalaa »palautettiin entiselle isänmaalle», jota ne eivät halunneet tietääkään. Ranskalaiset eivät valitettavasti tehneet tätä samoin kuin saksalaisetkaan eivät olleet Napoleonin sotien aikana luopuneet moraalisesti Reinin länsirannasta, vaikka tämä alue ei ollut silloin vähääkään pyrkinyt palaamaan saksalaisille. Niin kauan kuin elsassilaiset ja lothringenilaiset toivovat palauttamistaan Ranskaan, niin kauan Ranska tulee pyrkimään ja sen on pyrittävä palauttamaan heidät sekä etsittävä keinoja ja siis myös liittolaisia sen toteuttamiseksi. Ranskan luonnollinen liittolainen Saksaa vastaan on Venäjä.

Kun läntisen mannermaan kaksi suurinta ja voimakkainta kansakuntaa neutralisoivat toisensa keskinäisellä vihamielisyydellään ja kun niiden välinen ainainen riitakapula usuttaa ne taistelemaan keskenään, niin siitä hyöttyy vain Venäjä, joka saa vapaat kädet ja jonka valloituspyrkimykset kohtaavat sitä vähemmän esteitä Saksan taholta, mitä enemmän sillä on syytä panna toiveensa Ranskan ehdottamaan tukeen. Eikö Bismarck ole asettanut Ranskaa sellaiseen asemaan, että sen on rukoiltava Venäjää liittoutumaan kanssaan ja myönnettävä tälle auliisti Konstantinopoli, kunhan Venäjä vain lupauttaa palauttamaan menetetyt maakunnat? Mikäli rauhaa ei tästä huolimatta ole rikottu seitsemääntoista vuoteen, niin eikö tämä ole johtunut siitä, että Ranskassa ja Venäjällä käytäntöön otettu nosto-

* *K. Marx.* »Kansainvälisen työväenliiton pääneuvoston toinen Saksan ja Ranskan sotaa koskeva julkilausuma» (ks. tämän julkaisun 2. osaa, ss. 173—179). *Toim.*

väkijärjestelmä vaatii ainakin kuusitoista ja Saksassa hiljattain suoritetun uudistuksen jälkeen jopa kaksikymmentä viisikin vuotta, jotta saataisiin täysi luku koulutettuja vuosikontingenteja? Eikö Elsass-Lothringenin annektointi, joka viimeksi kuluneiden seitsemäntoista vuoden aikana on ollut koko Euroopan politiikkaa määrävänä päätökijänä, ole nytkin maanosassamme pääsyynä kriisiin, joka uhkaa muuttua sodaksi? Kun saadaan poistetuksi tämä yksi ainoa tosiseikka, niin rauha on taattu!

Elsassilainen porvari, joka puhuu ranskaa yläsaksalaismurteella, tuo sekasikiö keikari, joka prameilee ranskalaisilla tavoillaan aivan kuin joku kantaranskalainen, joka katsoo Goethen halveksien ja ihailee Racinea, mutta joka ei sittenkään voi vapautua siitä kiusallisesta tietoisuudesta, että hän on saksalaista alkuperää, ja juuri siksi joutuu jaarittelemaan halveksivasti kaikesta saksalaisesta, joten ei kelpaa Saksan ja Ranskan välimieheksikään, tuo elsassilainen porvari on eittämättä aika halveksittava olento, olkoonpa hän sitten mülhausenilainen tehtailija tai pariisilainen lehtimies. Mikä muu olisi kuitenkin tehnyt hänet sellaiseksi, ellei Saksan viimeksi kuluneiden kolmen vuosisadan historia? Samoja elsassilaisiahan ovat olleet aivan viime aikoihin asti miltei kaikki ulkomailla asuvat saksalaiset, varsinkin kauppiaat, jotka ovat kieltäneet saksalaisen alkuperänsä ja matkineet tuskallisesti, oikeaa itsekidutusta harjoittaen uuden kotimaansa kansallisuutta asettaen tällöin vapaaehtoisesti itsensä ainakin yhtä naurettavaan asemaan kuin elsassilaisetkin, joita kuitenkin olosuhteet olivat jossain määrin pakottaneet siihen. Englannissa esimerkiksi kaikki vuosien 1815 ja 1840 välisenä aikana maahan muuttaneet saksalaiset kauppiaat olivat miltei kokonaan englantilaistuneet ja puhuivat keskenään miltei yksinomaisesti englantia. Nykyäänkin vielä Manchesterin pörssissä tungeksii paljon vanhoja saksalaisia poroporvareita, jotka antaisivat puolet omaisuudestaan, kunhan vain heitä pidettäisiin aito englantilaisina. Vasta vuoden 1848 jälkeen tässäkin suhteessa on tapahtunut muutos. Vuodesta 1870 alkaen, jolloin jopa reserviluutnantteja saapuu Englantiin ja jolloin Berliini lähettää sinne miehistöään, entinen nöyrystely on alkanut muuttua preussilaiseksi koppavuudeksi, joka tekee meidät ulkomaalaisten silmissä yhtä naurettaviksi.

Alkoiko sitten Saksaan liittyminen miellyttää elsassilaisia vuoden 1871 jälkeen? Päinvastoin. Heidät alistettiin diktatuuriin, kun taas viereisessä Ranskassa oli tasavalta. Heillä oli saatettu voimaan pedanttisen ikävyyttävä preussilainen nimismiesjärjestelmä, jonka rinnalla surullisen kuuluisien ranskalaisten prefektien tiukasti lakimääräisen puuttumisen järjestelmä oli todellinen autuus. Paino-, kokoontumis- ja yhdistymisvapauden rippeistä tehtiin nopeasti loppu, uppiniskaiset kunnallisneuvostot laskettiin hajalle ja pormestareiksi nimitettiin saksalaiset byrokraatit. »Notaabeleita» eli läpeensä ranskalaistuneita aatelisia ja porvareita sen sijaan mielisteltiin kai-kin tavoin ja puolustettiin heidän riistäjänetujaan joskaan ei saksa-

laismielisiä mutta kuitenkin saksaa puhuvia talonpoikia ja työläisiä eli sitä ainoaa väestönosaa vastaan, jonka kanssa olisi vielä voitu hieroa sovintoa. Mitä täten saatiin aikaan? Se että helmikuussa 1887, kun koko Saksa antoi pelottaa itsensä ja lähetti valtiopäiville suurimman osan Bismarckin kartellista²⁵⁷, Elsass-Lothringen valitsi vain pelkkiä frankofiilejä ja torjui jokaisen, jota voitiin epäillä vähäisimmästäkään myötämielisyydestä saksalaisia kohtaan.

Onko meillä oikeutta suuttua, jos elsassilaiset ovat juuri sellaisia kuin ovat? Ei suinkaan. Heidän suhtautumisensa annektointiin on historiallinen tosiasia, joka kaipaa selitystä eikä sadattelua. Tässä meidän sopii kysyä itseltämme: miten paljon ja miten suuria historiallisia rikkomuksia Saksan onkaan pitänyt tehdä, jotta Elsassissa ovat tulleet mahdollisiksi tuollaiset mielialat? Miltä uusi Saksan valtakuntamme näyttäne sivusta katsoen, jos vastaukseksi seitsemäntoista vuotta jatkuneisiin yrityksiin saksalaistaa elsassilaiset jälleen he sanovat meille yhteen ääneen, että jättäisimme heidät rauhaan? Onko meillä oikeutta kuvitella, että kaksi menestyksellistä sotaretkeä ja seitsemäntoista vuotta Bismarckin diktatuuria olisivat riittäneet hävittämään kaikki kolmisatavuotisen häpeällisen historian seuraamukset?

Bismarck saavutti päämääränsä. Hänen uusi preussilais-saksalainen valtakuntansa julistettiin virallisesti Versailles'ssa Ludvig XIV:n juhlasalissa.²⁵⁸ Ranska oli turvattomana hänen jalkojensa juuressa; nöyryttömän Pariisin, jota hän itse ei ollut uskaltanut koskea, Thiers oli saattanut Kommuunin kapinaan, ja sitten vankeudesta palautetut entisen keisarillisen armeijan sotilaat olivat nujertaneet sen. Kaikki Euroopan porporvarit ihailivat nyt Bismarckia samoin kuin 50-luvulla ihailtiin hänen esikuvansa, Louis Bonapartea. Saksasta tuli Venäjän avun turvin Euroopan tärkein valtio, ja diktaattori Bismarck keskitti käsiinsä koko vallan Saksassa. Kaikki riippui siitä, miten hän osaisi käyttää tuota valtaa hyväkseen. Kun hän tähän mennessä oli toteuttanut porvariston laatimia yhdistämisuunnitelmia, joskaan ei porvarillisin keinoin, niin nyt tämä tehtävä oli riittävässä määrin ratkaistu; nyt oli laadittava omia suunnitelmia ja osoitettava, mitä hänen oma päänsä pystyy saamaan aikaan. Tämän oli tultava ilmi uuden valtakunnan sisäisessä järjestelyssä.

Saksalainen yhteiskunta koostuu suurmaanomistajista, talonpojista, porvareista, pikkuporvareista ja työläisistä; nämä kaikki vuorostaan ryhmittyvät kolmeksi pääluokaksi.

Suurmaanomistus on keskittynyt harvojen magnaattien (pääasiassa Sleesiassa) ja hyvin lukuisien keskivarakkaiden tilanherrojen käsiin, joita on eniten Elben itäpuolella sijaitsevissa muinaispreussilaisissa maakunnissa. Juuri näillä preussilaisilla junkkereilla on johdettava asema koko suurmaanomistajien luokassa. He itse ovat maalaisisäntiä, sillä suurimmalta osaltaan he hoidattavat maatilojaan isännöitsijöillä ja sitä paitsi ovat hyvin usein viina- ja sokeritehtaiden omistajia. Siellä missä olosuhteet ovat sallineet, heidän maansa on

kiinnitetty sukujen nimiin majoraattimaina, heidän nuorimmat poikansa ovat armeijan palveluksessa tai valtion siviiliviroissa, ja siten tämän pienmaanomistaja-aateliston jatkona on vielä pienempi upseereiden ja virkamiesten muodostama aatelisto, jota lisäksi täydentävät porvarissyntyisestä ylimmästä upseeristosta ja virkamiehistöstä leivotut aatelit. Tämän aatelisrodun alemmissa kerroksissa muodostuu tietysti monilukuinen loisaatelisto, ryysyaatelisto, joka tulee toimeen veloilla, epäilyttävällä korttipelillä, kyllästyttävällä kerjuulla ja poliittisella vakoilulla. Kokonaisuudessaan tämä joukko muodostaa preussilaisen junkkeriston ja on vanhapreussilaisen valtion yhtenä päätukena. Maanviljelystä harjoittava junkkereiden ydinjoukko ei kuitenkaan seiso kovin varmasti jaloillaan. Tälle säädylle sopiva elämäntapa käy päivä päivältä yhä kalliimmaksi, kuopusten ylläpito luutnantin tai asessorin arvon saantiin saakka ja tyttärien naimisiinmeno vaatii rahaa. Koska näiden velvollisuuksien täyttäminen on tärkeämpää kuin mikään muu, niin ei ole ihme etteivät tulot riitä, vaan on pakko asettaa vekseleitä tai jopa pantata maatila hypoteekkilainan saantia varten. Koko junkkeristo on lyhyesti sanoen vajoamaisillaan kuiluun: jokainen onnettomuus — sota, huono satovuosi tai liikepula — uhkaa saattaa sen vararikoon. Siksi ei ole ihme, että vain valtion eri muodoissa antama apu on pelastanut sen tuholta viimeisten toistasadan vuoden aikana. Junkkerit jatkavat tosiaankin olemassaolooaan vain valtionavun turvin. Tämä pelkästään keinotekoisesti ylläpidetty luokka on tuhoon tuomittu; mitkään valtion apurahat eivät pysty säilyttämään sitä kovin pitkälti. Sen myötä katoaa myös vanha preussilainen valtio.

Talonpoika on poliittisesti vähän aktiivinen aines. Niin kauan kuin hänellä on itsellään omaisuutta, hän joutuu yhä enemmän vararikoon palstatiloille ominaisten epäsuotuisten tuotantoedellytysten vuoksi, sillä palstatilalliselta on anastettu markkin vanhat yhteiset viljelysmaat ja yhteinen laidun, joten hänellä ei ole mahdollisuutta hoitaa karjaa. Vuokralaisena talonpoika on sitäkin huonommassa asemassa. Talonpojan pientuotanto edellyttää pääasiallisesti luontoistaloutta, rahatalouden vallitessa se tuhoutuisi. Tämä johtaa velallisuuden kasvuun, hypoteekkilainoja myöntävien velkojien harjoittamaan talonpoikien joukoittaiseen pakkoluovutukseen ja siihen, että on välttämätöntä turvautua kotiteollisuuteen säilyttääkseen maatilkkunsa. Poliitiikan suhteen talonpoikaisto on suurimmalta osaltaan välinpitämätöntä tai taantumuksellista: Reinillä se on mielipiteiltään kiihkokatolista vanhan preussilaisvihansa vuoksi; muilla paikkakunnilla se on partikularismin tai protestanttisen konservatismiin läpitunkema. Uskonnonilisuus ilmentää yhä vielä tämän luokan yhteiskunnallisia tai poliittisia etuja.

Porvaristosta olemme jo puhuneet. Vuodesta 1848 se on kokenut ennen näkemättömän taloudellisen nousun. Saksa on osallistunut yhä enemmän teollisuuden jättiläismäiseen kehitykseen, joka oli alkanut vuoden 1847 liikepulan jälkeen, tänä aikana perustetun valtameri-

liikenteen, rautatieverkon valtavan laajentumisen sekä Kalifornian ja Australian kultalöytöjen vaikutuksesta. Bismarckin vallankumouksen aiheuttikin nimenomaan porvariston pyrkimys poistaa vapaata kanssakäymistä estävä jako pikkuvaltioihin ja päästä tasavertaiseen asemaan ulkomaisten kilpailijoidensa kanssa. Kun Saksa oli nyt tullillaan ranskalaisia miljardeja, porvaristolle aukeni uusi kuumeisen liiketoiminnan kausi ja tällöin se todisti ensi kerran — Saksan yleiskansallisella romahduksella⁴⁵ — olevansa suuri teollinen kansakunta. Porvaristo oli jo silloin taloudellisesti voimakkain väestöluokka, valtion oli alistettava politiikkansa porvariston taloudellisten etujen palvelukseen. Vuoden 1848 vallankumous oli antanut valtiolle perustuslaillisen ulkomuodon, joten porvaristolla oli mahdollisuus olla myös valtiollisessa herruusasemassa ja laajentaa tätä herruuttaan. Se oli kuitenkin vielä kaukana todellisesta valtiovallasta. Se ei selviytynyt voittajana selkkauksestaan Bismarckin kanssa. Selkkauksen poistaminen ylhäältä käsin toteutetun Saksan vallankumouksen tietä osoitti porvaristolle entistä selvemmin, että parhaassa tapauksessa toimeenpanovalta riippuu toistaiseksi vain hyvin heikosti ja välillisesti porvaristosta, että se ei voi syrjäyttää ministereitä enempää kuin vaikuttaa heidän nimittämiseenkään tai määrätä armeijasta. Sitä paitsi porvaristo oli arka ja heikko tarmokkaan toimeenpanovalan edessä. Sellaisia olivat myös junkkerit, mutta porvaristolle se oli pikemminkin anteeksiannettavaa sen ja vallankumouksellisen teollisen työväenluokan suoranaisten taloudellisen vastakohtaisuuden vuoksi. Ei silti ollut epäilystäkään, ettei porvaristo tulisi vähitellen hävittämään taloudellisesti junkkerit, sillä kaikista omistavista luokista yksin porvaristolla oli enää tulevaisuudenmahdollisuuksia.

Pikkuporvaristo koostui ensinnäkin keskiaikaisten käsityöläisten jäännöksistä, jotka kehityksessään pikähti jälkeen jääneessä Saksassa muodostivat paljon suuremman joukon kuin muualla Länsi-Euroopassa; toiseksi vararikkoutuneista porvareista ja kolmanneksi pikkukauppiainiksi päässeistä omistamattoman väestön aineksista. Suurteollisuuden laajetessa pikkuporvariston olemassaolo joutui kokonaan horjuvalle pohjalle; toimialan vaihto ja ajoittaiset vararikot muuttuivat säännöksi. Tämä aikaisemmin niin vakaan aseman omannut luokka, joka oli ollut saksalaisen poroporvariston perusosana ja elänyt yltäkylläisyydessä ja jolle oli ollut leimallista nöyryys, orjaisuus, hurskaus ja säädyllisyys, oli nyt vajonnut täydelliseen neuvottomuuteen ja tyytymättömyyteen jumalan sille suoman kohtalon vuoksi. Jäjelle jääneet käsityöläiset vaativat koväänisesti ammatikuntaetuoikeuksien palauttamista. Toisista tuli osittain nöyriä demokraatti-progressisteja²⁵⁹, osittain he lähenivät jopa sosiaalidemokraatteja ja paikoin yhtyivät suoraan työväenliikkeeseen.

Lopuksi työläiset. Maatyöläiset olivat ainakin Itä-Saksassa yhä vielä puolittain maaorjia, joten heitä ei voitu ottaa lukuun. Kautunkityöläisten keskuudessa sen sijaan sosiaalidemokraattinen puolue menestyi nopeasti ja kasvoi sitä mukaa kuin suurteollisuus pro-

letarisoi kansanjoukkoja ja kärjisti siten äärimmilleen kapitalistien ja työläisten välisen luokkavastakohtaisuuden. Mikäli sosiaalidemokraattiset työläiset olivatkin vielä jonkin aikaa jakautuneet kahdeksi keskenään taistelevaksi puolueeksi³, niin Marxin »Pääoman» ilmestymisen jälkeen näiden puolueiden väliset erimielisyydet katosivat miltei kokonaan. Oikeuskoinen lassallelaisuus tunnusomaisine »valtion apua nauttivien tuotannollisten yhdistysten» vaatimuksineen oli vähitellen katoamassa olemattomiin ja osoitti yhä ilmeisemmin, ettei se kykene luomaan bonapartistisen valtiotaloudellisen työväenpuolueen ydinjoukkoa. Se mitä eräät johtajat olivat vahingoittaneet tässä suhteessa, saatiin korjatuksi kansanjoukkojen terveen vaiston ansiosta. Kahden sosiaalidemokraattisen suuntauksen yhdistäminen, jota jarruttivat vielä miltei yksinomaisesti yksityisluonteiset pulmat, oli lähitulevaisuuden asia. Hajaannuksen aikana ja siitä huolimatta liike oli kuitenkin tullut riittävän voimakkaaksi pelottaakseen teollisuusporvaristoa ja lamaanuttaakseen sen taistelun hallitusta vastaan, joka yhä vielä oli riippumaton porvaristosta. Muuten vuodesta 1848 lähtien saksalainen porvaristo ei yleensääkään voinut enää päästä eroon punaisesta aaveesta.

Luokkajako oli puoluejaon perustana parlamentissa ja maapäivillä. Suurmaanomistajat ja osa talonpojista muodostivat vanhoillisten ydinjoukon; teollisuusporvaristo muodosti porvarillisen liberaalisen eli kansallis-liberaalien oikeistosiiven, kun taas sen vasemmistosiipi — maltillinen demokraattinen eli niin sanottu progressistien puolue — koostui porvariston osittain tukemasta pikkuporvaristosta ja työläisistä. Ja vihdoinkin sosiaalidemokraatit olivat työläisten itsenäisenä puolueena, johon kuului myös pikkuporvareita.

Jos Bismarckin asemassa ollut ja hänen menneisyytensä omannut mies olisi jossain määrin ymmärtänyt muodostunutta tilannetta, olisi hänen pitänyt sanoa itselleen, että junkkerit sellaisinaan eivät olleet elinkykyinen luokka, että kaikista omistavista luokista ainoastaan porvaristo saattoi odottaa tulevaisuutta (emme kosketa tässä työväenluokkaa, sillä emme aio vaatia, että Bismarck ymmärtäisi sen historiallisen osuuden) ja että siksi hänen uusi valtakuntansa olisi taatusti sitä lujempi, mitä suuremmassa määrin hän valmistelisi sitä muuttumaan vähitellen nykyaikaiseksi porvarilliseksi valtioksi. Älkäämme vaatikko häneltä sitä, mikä kyseisissä olosuhteissa oli mahdotonta. Viipymätön siirtyminen porvarilliseen hallitusmuotoon, jossa valtiopäivillä olisi ratkaiseva valta (samanlainen kuin Englannin alahuoneella), olisi sillä hetkellä ollut mahdotonta ja jopa harkittamatonta. Bismarckin oli toistaiseksi vielä pidettävä tarpeellisenä parlamentaarisisissa muodoissa toteuttamaansa diktatuuria. Emme lainkaan syytä häntä sen säilyttämisestä alkuvaiheessa; kysymme vain, mihin tarkoitukseen sitä olisi pitänyt käyttää. Tuskin lienee syytä epäillä, että Englannin perustuslain tapaisen järjestyksen alullepano olisi ollut ainoa tie, joka olisi avannut mahdollisuuden uuden valtakunnan varman perustan ja rauhallisen sisäisen kehityksen tur-

vaamiseksi. Kun suurin osa junkkereista, jotka olivat joka tapauksessa tuhoon tuomitut, olisi jätetty oman onnensa nojaan, olisi ollut vielä mahdollista muodostaa sen jäljelle jääneestä osasta ja uusista aineksista riippumattomien suurmaanomistajien luokka. Tämä luokka olisi ollut vain porvariston koristeellisena huippuna, ja vaikka porvaristo olisikin ollut täysivaltainen, se olisi joutunut myöntämään tälle luokalle virallisen edustuksen valtiossa sekä suurituloisimmat virat ja melkoisen vaikutusvallan. Kun porvaristolle olisi tehty poliittisia myönnytyksiä, joita siltä ajan mittaan ei kuitenkaan olisi voitu kieltää (näin ainakin sopisi hallitsevien luokkien näkökannalta järkeillä), kun sille olisi tehty näitä myönnytyksiä vähitellen ja jopa harvakeen ja pieninä annoksina, niin uusi valtakunta olisi voitu ainakin suunnata tielle, jolla se olisi saavuttanut muut poliittisessa suhteessa siitä pitkästi edelle menneet Länsi-Euroopan valtiot, vapautunut vihdoin viimeisistä feodalismiin jäänteistä ja virkavaltaisissa piireissä vielä hyvin voimakkaana säilyneestä poroporvarillisesta perinteestä ja — mikä tärkeintä — oppinut seisomaan omilla jaloillaan siihen mennessä, kun sen melko iäkkäät perustajat päättäsivät maallisen vaelluksensa.

Tuo kaikki ei sitä paitsi olisi ollut kovinkaan vaikeaa. Niin junkkereilta kuin porvareiltakin puuttui jopa keskinkertaista tarmoa. Junkkerit olivat todistaneet tämän viimeisten kuudenkymmenen vuoden aikana, jolloin valtio oli jatkuvasti toteuttanut heidän etujensa mukaisia toimenpiteitä näiden Don Quijote'ien vastustuksesta huolimatta. Pitkä edellinen historia oli opettanut myös porvariston myöntäväiseksi, sen kylkiä pakotti vielä kovasti selkkauksen jälkeen. Siitä pitäen Bismarckin menestykset olivat entisestään heikentäneet sen västarintaa, ja päälle päätteeksi uhkaavana nouseva työväenliike herätti pelkoa. Tällaisten olosuhteiden vallitessa porvariston kansalliset himot tyydyttänyt mies olisi vaivatta pystynyt noudattamaan oman mielensä mukaista vauhtia toteuttaessaan porvariston poliittisia vaatimuksia, jotka yleensä muutenkin olivat melko vähäpätöiset. Hänen olisi vain pitänyt käsittää selvästi päämäärä.

Omistavien luokkien kannalta tämä oli ainoa järjenmukainen tie. Työväenluokan kannalta oli selvää, että porvariston kestävä herrauden aikaansaaminen oli jo liian myöhäistä. Saksassa suurteollisuus ja sen myötä porvaristo ja proletariaatti olivat kehittyneet sellaiseen aikaan, jolloin proletariaatti pystyi melkein samanaikaisesti porvariston kanssa esiintymään itsenäisesti poliittisella areenalla, jolloin siis näiden luokkien välinen taistelu oli alkanut jo ennen kuin porvaristo sai valloitetuksi itselleen yksinomaisen ja määräävän poliittisen vallan. Vaikka porvariston rauhallisen ja lujan herrauden aika Saksassa oli jo mennyt, niin vuonna 1870 omistavien luokkien näkökannalta oikeimpana politiikkana oli kuitenkin yhä vielä tuohon porvariston herruuteen tähtäävä suunta. Vain siten voitiin tosiaankin hävittää ne lahoavan feodalismiin aikaiset jäänteet, jotka yhä rehoittivat lainsäädännössä ja hallinnossa. Vain siten saatiin vähitel-

len istutetuksi saksalaiselle maaperälle kaikki Ranskan suuren valankumouksen saavutukset, lyhyesti sanoen leikatuksi Saksalta sen pitkä vanhanaikainen palmikko ja suunnatuksi maa tietoisesti ja lopullisesti nykyaikaiselle kehitystielle, muutetuksi Saksan valtiorakenne sen teollista kehitystä vastaavaksi. Kun myöhemmin olisi puhjennut väistämätön taistelu proletariaatin ja porvariston välillä, niin se olisi tapahtunut ainakin normaaleissa olosuhteissa, jolloin jokaiselle olisi ollut selvää, mistä tuota taistelua käydään, eikä sekasorron, epäselvyyden, risteävien etujen ja neuvottomuuden vallitessa, mitä havaitsimme Saksassa 1848. Eroa olisi vain siinä, että tällöin jäisivät neuvottomiksi ainoastaan omistavat luokat; työväenluokka tietää, mitä se tahtoo.

Vuonna 1871 Saksassa oli muodostunut sellainen asiointila, että Bismarckin kaltaisen miehen piti tosiaan turvautua politiikassaan luovimiseen eri luokkien välillä. Tässä suhteessa häntä ei voida moitita. Kysymys oli vain tuon politiikan tarkoituksesta. Jos se pyrki tietoisesti ja varmasti millaista vauhtia hyvänsä pystyttämään viime kädessä porvariston herruuden, niin se vastasi historiallista kehitystä siinä määrin kuin omistavien luokkien noudattama politiikka yleensä pystyi vastaamaan. Mikäli se pyrki vanhan preussilaisen valtion säilyttämiseen ja Saksan preussilaistamiseen, se oli taantumuksellista ja loppujen lopuksi se oli tuomittu epäonnistumaan. Mikäli se pyrki vain Bismarckin vallan säilyttämiseen, se oli bonapartistista ja sen oli päätyttävä samoin kuin kaiken muunkin bonapartistin.

* * *

Lähimpänä tehtävänä oli keisarikunnan perustuslaki. Materiaalina oli toisaalta Pohjois-Saksan liiton perustuslaki ja toisaalta eteläsaksalaisten valtioiden kanssa solmitut sopimukset²⁶⁰. Tekijöinä joiden avulla Bismarckin oli laadittava perustuslaki, olivat toisaalta liittoneuvostossa edustetut hallitsijasuvut ja toisaalta valtiopäivillä edustettu kansa. Pohjois-Saksan liiton perustuslaki ja sopimukset rajoittivat jossain määrin hallitsijasukujen vaatimuksia. Kansa puolestaan vaati, että sen osallisuutta valtiovaltaan laajennettaisiin huomattavasti. Se oli valloittanut taistelukentällä riippumattomuutensa ulkomaista ja yhdistymisen (mikäli yhdistymisestä voitiin puhua), ja ensi vuorossa juuri kansan oli ratkaistava, miten tuota riippumattomuutta olisi käytettävä hyväksi, miten tuo yhdistyminen olisi toteutettava ja miten sitä olisi käytettävä. Vaikka kansa olisikin tunnustanut Pohjois-Saksan liiton perustuslain ja sopimusten pohjana olleet oikeudelliset periaatteet, niin se ei lainkaan estäisi sitä saamasta uuden perustuslain mukaan suurempaa vallan osuutta kuin vanhan. Valtiopäivät olivat ainoa laitos, joka todella olennoi »uutta yhtenäisyyttä». Mitä painokkaammaksi muuttuisi valtiopäivien ääni, sitä vähemmän valtakunnan perustuslaki olisi riippuvainen eri valtioiden perustuslaeista, sitä kiinteämmäksi tiivistyisi uusi valta-

kunta, sitä täydellisemmin baijerilainen, saksilainen ja preussilainen sulautuisi saksalaiseen.

Tämän olisi luullut olevan aivan selvää jokaiselle, joka näkee nenäänsä pitemmälle. Mutta Bismarck oli toista mieltä. Hän puolestaan käytti sodan jälkeen voimistunutta isänmaallista kiihkoa juuri siihen, että olisi saanut taivutetuksi valtiopäivien enemmistön luopumaan paitsi kansan oikeuksien laajentamisesta myös niiden selvästä määrittelystä ja rajoittumaa niiden oikeudellisten periaatteiden pelkkään jäljentämiseen valtakunnan perustuslakiin, jotka olivat Pohjois-Saksan liiton perustuslain ja sopimusten pohjana. Kaikki pienten puolueiden yritykset saada perustuslaissa kuvastetuksi kansan oikeus poliittisiin vapauksiin torjuttiin, torjuttiin jopa katolisen keskustapuolueen ehdotus niiden Preussin perustuslain pykälien sisällyttämisestä, joissa taattiin paino-, yhdistymis- ja kokoontumisvapaus sekä kirkon riippumattomuus. Näin ollen Preussin perustuslaki oli sittenkin liberaalimpi kuin valtakunnan perustuslaki. Veroja ei äänestetty vuosittain, vaan ne säädettiin kerta kaikkiaan »lain mukaan», joten valtiopäivillä ei ollut mahdollisuutta kieltäytyä vahvistamasta hallituksen säätämiä veroja. Näin Saksassa sovellettiin muulle ei-saksalaiselle perustuslailliselle maailmalle käsittämättömää preussilaista doktriinia, jonka mukaan kansanedustajilla oli oikeus kieltää menot ainoastaan paperilla, mutta hallitus sen sijaan kokosi valtionkassaan tuloja kilisevinä rahoina. Samaan aikaan kun valtiopäiviltä oli täten riistetty parhaat taistelukeinot ja kun se oli alennettu vuosien 1849 ja 1850 perustuslakiuudistusten, manteuffelilaisuuden, perustuslakiselkkauksen ja Sadowan murtaman preussilaisen edustajakamarin säälittävään asemaan, samaan aikaan liittoneuvostolla oli pääpiirtein täysi valta, joka entisillä liittopäivillä oli ollut vain nimellisesti, ja se käyttää sitä, koska se on vapaa liittopäiviä sitoneista kahleista. Paitsi että liittoneuvostolla on valtiopäivien rinnalla ratkaiseva ääni lainsäädännössä, se on myös ylin hallintoporras. Se julkaisee valtakunnan lakien voimaan saattamista koskevia ohjeita ja lisäksi tekee päätöksiä »epäkohdista, joita ilmenee valtakunnan lakeja toteutettaessa...», toisin sanoen epäkohdista, jotka muissa sivistysmaissa voidaan poistaa vain uudella lailla (7. pykälän 3. kohta muistuttaa kovasti lakitieteen kasuistisia tapauksia).

Bismarck etsi siis päätukea itselleen partikularistista pirstoutuneisuutta edustaneesta liittoneuvostosta eikä kansallista yhtenäisyyttä edustaneista valtiopäivistä. Vaikka hän tekeytyikin kansallisaatteen puoltajaksi, hänellä ei riittänyt miehuullisuutta asettua todella kansakunnan tai sen edustajien johtoon. Demokratian oli palveltava häntä eikä hänen demokratiaa. Hän ei pannut toivoaan kansaan, vaan pikemminkin hämäriin kulissientakaisiin vehkeilyihin ja taitoonsa saada diplomaattisin keinoin, piiskan ja piparkakun avulla kootuksi liittoneuvostossa enemmistö, vaikkapa vastahakoinenkin. Tässä ilmeni halpamaisuus ja näköpiirin suppeus, jotka vastaavat täysin tuon

miehen luonnetta, jollaiseksi olemme tähän mennessä tulleet sen tuntemaan. Sittenkään ei voi olla ihmetyttämättä, etteivät hänen suuret saavutuksensa ole auttaneet häntä kohoamaan edes hetkeksikään omaa tasoaan korkeammalle.

Muodostuneessa tilanteessa kaikki viittasi kuitenkin siihen, että valtakunnan perustuslaki kaipasi yhtä varmaa akselia, nimittäin valtakunnankansleria. Liittoneuvosto oli pantava sellaiseen asemaan, ettei olisi voinut olla muuta vastuullista toimeenpanovaltaa kuin valtakunnankanslerin valta, ja siten vastuulliset valtakunnan ministerit kävivät tarpeettomiksi. Kaikki yritykset säännellä valtakunnan hallintoa nimittämällä vastuullinen ministeristö katsottiin tosiaankin liittoneuvoston oikeuksien loukkaamiseksi, ja ne törmäsivät voittamattomaan vastustukseen. Hyvin pian osoittautui, että perustuslaki oli tehty Bismarckin »mittojen mukaan». Se oli askel eteenpäin kohti hänen yksinvaltaansa, jota toteutettiin pysyttelemällä tasapainossa puolueiden välillä valtiopäivillä ja partikularististen valtioiden välillä liittoneuvostossa, se oli askel eteenpäin bonapartismiin johtavalla tiellä.

Ei muuten voida väittää, että valtakunnan uusi perustuslaki olisi ollut taka-askel, erinäisiä Baijerille ja Württembergille tehtyjä myönnytyksiä lukuun ottamatta. Mutta tämä onkin parasta, mitä siitä voidaan sanoa. Porvariston taloudelliset tarpeet oli pääpiirtein tyydytetty, mutta sen poliittisille vaatimuksille, mikäli se niitä vielä esitti, oli asetettu samat esteet kuin perustuslakiselkkauksen aikakin.

Mikäli porvaristo esitti vielä poliittisia vaatimuksia! Sitä ei tosiaankaan ole kieltäminen, että kansallisliberaalien huulilla nämä vaatimukset olivat hupenneet melko vaatimattomiksi ja hupenivat päivä päivältä yhä enemmän. Nämä herrat eivät ainoastaan olleet vaatimatta, että Bismarck olisi tehnyt heille helpommaksi yhteistyön kanssaan, vaan vieläpä koettivat olla hänen mielikseen, missä se suinkin oli mahdollista ja hyvin usein sielläkin, missä se oli mahdotonta tai sopimatontakin. Kukaan ei syytä Bismarckia siitä, että hän halveksi heitä, mutta eiväthän hänen junkkerinsa olleet hitustakaan parempia tai miehuullisempia.

Vuosien 1873—1875 raha- ja pankkilainsäädäntö oli säännelty toisen niistä aloista, joilla oli pitänyt saada aikaan valtakunnan yhtenäisyys, nimittäin rahankierron alan. Kultavaluutan käytäntöön otto oli huomattava edistysaskel, mutta se oli hidasta ja hyvin horjuvaa, eikä kultavaluutta ole vakiintunut lopullisesti vielä tähänkään mennessä. Hyväksytty rahajärjestelmä, jonka perustaksi oli pantu kymmenjakoiseksi yksiköksi otettu kolmannestaalerin markka, oli Soetbeerin jo 1830-luvun lopulla esittämä; tosiasiallisena rahayksikkönä oli kahdenkymmenen markan kultaraha. Muuttamalla sen arvoa miltei huomaamattomasti se olisi voitu tehdä aivan samanarvoiseksi kuin englantilainen sovereign tai 25 frangin kultaraha tai amerikkalainen 5 dollarin kultaraha, ja siten olisi saatu yhteys johonkin kol-

mesta maailmanmarkkinoilla vallitsevana olevasta rahajärjestelmästä. Katsottiin kuitenkin paremmaksi perustaa oma erityinen rahajärjestelmä, ja siten vaikeutettiin tarpeettomasti kaupankäyntiä ja kurssinoteerauksia. Valtakunnanrahaston seteleitä ja pankkeja koskevat lait rajoittivat pikkuvaltioiden ja niiden pankkien harjoittamaa arvopaperikeinottelua ja tuona aikana lähestynyttä romahdusta silmällä pitäen edellyttivät tietyn varovaisuuden noudattamista, mikä oli aivan paikallaan tällä alalla vielä kokemattomaan Saksaan nähden. Tässä porvariston taloudelliset edut oli ylipäänsä otettu huomioon asianmukaisella tavalla.

Lisäksi oli saatettava vielä voimaan sopusointuinen yhtenäinen lainsäädäntö tuomiovallan alalla. Vastarinta, jota keskisuuret saksalaiset valtiot olivat tehneet estääkseen valtakunnan toimivallan ulottamisen talousoikeuden alalle, oli voitettu, mutta siviililakikokoelma oli edelleenkin vasta tekeillä, kun taas rikoslaki, rikos- ja siviiliprosessi, kauppaoikeus, konkurssisääntö ja oikeudenkäyntijärjestys oli jo yhtenäistetty. Pikkuvaltioissa voimassa olleiden kirjavien muodollisten ja materiaalien oikeusnormien poistaminen oli jo sinänsä porvarillisen yhteiskunnan jatkuvan kehityksen asettama pakkovaatimus, ja tuo poistaminen oli uusien lakien tärkein ansio- puoli, paljon suurempi kuin noiden lakien sisältö.

Englantilainen lakimies nojaa sellaiseen oikeuden historialliseen kehitykseen, joka on kuljettanut keskiajan läpi ja säilyttänyt huomattavan osan muinaissaksalaisesta vapaudesta, joka ei tunne poliisivaltiota, sillä 1600-luvun kaksi vallankumousta olivat tukahduttaneet sen alkuunsa, ja joka on saavuttanut huippunsa kansalaisvapauden kaksisatavuotisen jatkuvan kehityksen kuluksa. Ranskalainen lakimies nojaa suureen vallankumoukseen, joka hävitti täydellisesti feodalismia ja itsevaltiudelle ominaisen poliisimielivallan ja tulkitti oikeusnormien kielellä vasta syntyneen nyky-yhteiskunnan taloudellisia elämänehtoja Napoleonin julkaisemassa klassisessa lakikokoelmassa. Mihin historialliseen perustaan nojaavat saksalaiset lakimiehemme? Eivät mihinkään muuhun kuin vuosisatoja jatkuneeseen passiiviseen, suurimmalta osaltaan ulkoisten iskujen jouduttamaan ja nykyäänkin vielä päättymättömään keskiajan jäänteiden lahoamiseen; taloudellisesti jälkeenjääneeseen yhteiskuntaan, jossa feodaalijunkkeri ja ammattikuntamestari kuljeksivat ikään kuin aaveet uutta ruumiillisuutta itselleen etsien; oikeusjärjestykseen, jossa tähän mennessä poliisimielivalta murtaa joka päivä itselleen aukon huolimatta siitä, että monarkkien salainen tuomio-oikeus oli hävitetty 1848. Valtakunnan uusien lakikokoelmien laatijat ovat peräisin tästä kaikkein huonoimmasta koulukunnasta, ja millaisia ovat tekijät, sellaisiksi osoittautuvat heidän tekeleensäkin. Poliittista vapautta näissä kokoelmissa on pidetty melko pahasti pelkästä juridisesta puolesta puhumattakaan. Kun rikostuomioistuimet²⁶¹ myönsivät porvaristolle ja pikkuporvaristolle mahdollisuuden osallistua työväenluokan taluttamiseen, niin valtio turvasi itsensä porvariston opposition pa-

lauttamisen vaaralta siten, että rajoitti valamiesoikeuksien toimivaltaa. Rikoslain valtiolliset pykälät olivat usein niin epämääräisiä ja venyviä ikään kuin ne olisi tehty nykyisen valtakunnan oikeuden mittojen mukaan ja tämä oikeus vuorostaan noiden pykälien mukaan. Uudet lakikokoelmat olivat tietenkin askel eteenpäin preussilaiseen oikeuteen eli siihen lakikokoelmaan verraten, jota hirvittävämpää ei meidän päivinämmä olisi pystynyt kyhäämään edes Stoecker, vaikka hänelle olisi tehty ympärileikkaus. Ne maakunnat, joissa on tähän mennessä ollut voimassa ranskalainen oikeus, tuntevat liian kärkevästi haalistuneen jäljennöksen ja klassisen alkuteoksen välisen eron. Ja nimenomaan kansallisliberaalien luopuminen ohjelmastaan teki mahdolliseksi valtiiovallan voimistumisen kansalaisvapauksien kustannuksella, teki mahdolliseksi tuon ensimmäisen taka-askeleen.

Mainittakoon vielä valtakunnan painolainsäädännöstä. Tähän kuuluva materiaallinen oikeus oli pääpiirtein jo säännelty rikoslaissa. Muodollisten määräysten yhdenmukaistaminen koko valtakunnan mitassa ja paikoin vielä voimassa olleiden lunastusmaksujen ja leimaverojen lakkauttaminen muodosti näin ollen tämän lain pääsisälön ja oli samalla ainoa tällä alalla otettu edistysaskel.

Jotta Preussi olisi jälleen voinut esiintyä mallivaltiona, siinä oli saatettu voimaan niin sanottu itsehallinto. Tehtävänä oli räikeimpien feodalismien jäänteiden poistaminen ja samalla kaiken jättäminen ennalleen mahdollisimman suuressa määrin. Siinä tarkoituksessa julkaistiin piirijakoa koskeva asetus.²⁶² Junkkereiden poliisihenkinen lääniherruus muuttui anakronismiksi. Se lakkautettiin sanoissa feodaalisena etuoikeutena, mutta tosiasialisesti se palautettiin taas siten, että perustettiin itsenäisiä maaseutupiirejä [Gutsbezirke], joissa tilanherra oli joko itse maapäällikkönä [Gutsvorsteher] ja omasi kyläyhteisön vanhimman [ländlicher Gemeindevorsteher] valtuudet tai nimitti tuon päällikön. Junkkereiden valta palautettiin itse asiassa myös siten, että virkapiirin [Amtsbezirk] puitteissa koko poliisivalta ja poliisin lainkäyttöoikeus siirrettiin nimismiehelle [Amtsvorsteher], jona maaseudulla oli tietenkin miltei aina suurmaanomistaja; hänen valvontansa alaisiksi joutuivat siten myös kyläyhteisöt. Feodaaliset etuoikeudet riistettiin erillisiltä henkilöiltä, mutta niiden edellyttämä täysivaltaisuus siirrettiin koko luokalle. Samanlaisin petkuskeinoin englantilaiset suurmaanomistajat olivat päässeet sovintotuomareiksi ja herroiksi maaseudun hallinnollisiin elimiin, poliisilaitokseen ja alempiin oikeuselimiin ja turvanneet siten itselleen uuden, nykyaikaistetun arvonimen varjolla mahdollisuuden käyttää edelleenkin hyväkseen kaikkia tärkeimpiä hallintoportaita, joita he eivät voineet enää pitää nimissään vanhassa feodaalisessa asussa. Tämä oli kuitenkin ainoa englantilaisen ja saksalaisen »itsehallinnon» yhtymäkohta. Tahtoisinpa nähdä englantilaisen ministerin, joka uskaltaisi esittää parlamentissa, että valitut paikalliset viranhaltijat pitäisi vahvistaa, että epäsuotavien henkilöiden tultua valituksi hallitus nimittäisi pakollisessa järjestyksessä heidän sijaisensa, että otet-

taisiin käytäntöön valtion virat, joiden haltijoilla olisi preussilais-ten nimismiesten, piirihallintojen jäsenten ja maaherrojen valtuudet, että toteutettaisiin piirijakoasetuksen edellyttämää valtion hallin- toelinten oikeutta puuttua yhteisöjen, pienten hallinnollisten yksik- köjen ja piirin sisäisiin asioihin ja vihdoin että sovellettaisiin kieltoa turvautua oikeudelliseen puolustukseen, mikä on aivan ennen kuulu- matonta englanninkielisissä ja englantilaista oikeutta noudattavissa maissa, mutta esiintyy miltei jokaisella piirijakoasetuksen sivulla. Ja samaan aikaan kun piirikokoukset ja provinssien maapäivät koos- tuvat yhä vielä vanhaan feodaaliseen tapaan kolmen säädyn — suur- maanomistajien, kaupunki- ja kyläyhteisöjen — edustajista, Englan- nissa jopa äärivanhoillinen ministeristö esittää lakiehdotuksen krei- vikuntien koko hallinnon siirtämisestä miltei yleisen äänioikeuden perusteella valittujen elinten käsiin²⁶³.

Kuutta itäistä maakuntaa koskevan piirijakoasetuksen luonnos (1871) oli ensimmäisenä merkinä siitä, ettei Bismarck lainkaan ai- konut sulauttaa Preussia Saksaan, vaan hänellä oli aikomus lujittaa entisestään noita kuutta itäistä maakuntaa, vanhan preussilaisuuden tukipylyväitä. Junkkerit säilyttivät toisella nimellä hallussaan kaik- ki tärkeimmät asemat, jotka turvasivat heille herruuden, mutta Sak- san helootit, noiden paikkakuntien maatyöläiset, niin rengit kuin päi- väläisetkin, jäivät itse asiassa entiseen tapaan maaorjiksi, joiden sallittiin suorittaa vain kahta yhteiskunnallista tehtävää: olla soti- laina ja palvella junkkereita äänestäjälaumana valtiopäivävaaleissa. Bismarckin täten vallankumoukselliselle sosialistiselle puolueelle te- kemä palvelus on sanoin kuvaamaton ja ansaitsee kaikkinaista kii- tosta.

Mitä voitaisiin sanoa niiden junkkeriherrojen typeryydestä, jotka hemmoteltujen lasten tavoin alkoivat rimpuilla tuota piirijakoasetus- ta vastaan, joka oli laadittu yksinomaan heidän etuaan silmällä pi- täen ja jonka tarkoituksena oli säilyttää edelleenkin heidän feodaali- set etuoikeutensa vain hieman nykyaikaistetun nimisinä? Preussin herrainkamari tai oikeammin junkkereiden kamari hylkäsi aluksi tuon ehdotuksen, jonka parissa oli kuhnailtu vuoden päivät, ja hyväksyi sen vasta sitten, kun »päärien kamari uudistettiin» nimittämällä sinne 24 uutta »herraa». Tässä asiassa preussilaiset junkkerit osoittivat taas- kin olevansa pikkumaisia, piintyneitä, parantumattomia taantumus- miehiä ja kykenemättömiä muodostamaan suuren itsenäisen puolueen ydinjoukkoa, joka voisi esittää historiallista osaa kansakunnan elä- mässä, niin kuin englantilaiset suurmaanomistajat tosiaan esittävät. He todistivat täten täydellisen järjettömyytensä. Bismarck ei voi- nut muuta kuin näyttää koko maailmalle, ettei junkkereilla ollut ollenkaan luonteenlujuutta ja vähänkin taitava painostus teki heistä sans phrase* Bismarckin puolueen. Tämä olikin »kulttuuritaistelun» tarkoituksena.

* — varauksitta. *Toim.*

Preussilais-saksalaisen valtakunnan suunnitelman toteuttaminen aiheutti pakostakin vastaiskuna kaikkien entiseen irralliseen kehitykseen pohjautuneiden preussilaisvastaisten ainesten yhdistymisen yhdeksi puolueeksi. Nuo kirjavat ainekset tunnustivat yhteiseksi lipukseen ultramontanismin²⁶⁴. Toisaalta jopa lukuisien ortodoksisten katolilaisten keskuudessa tavallista tervettä järkeä loukannut dogmi paavin erehtymättömyydestä ja toisaalta kirkkovaltion hävittäminen ja niin sanottu paavin vankeus Roomassa²⁶⁵ panivat kaikki katolisuuden taisteluhenkiset voimat liittymään kiinteämmin yhteen. Näin ollen jo ennen sotaa, syksyllä 1870, Preussin maapäivillä perustettiin katolinen keskustapuolue. Se sai Saksan ensimmäisille valtiopäiville vuonna 1871 ainoastaan 57 edustajaansa, mutta sitten se voimistui joka vaaleissa, kunnes sai jo yli sata paikkaa. Se oli koostumukseltaan hyvin erilaatuinen. Preussissa sen päävoimana olivat Reinin seudun pikkutalonpojat, jotka yhä vielä pitivät itseään »preussilaisina vasten tahtoaan»; sitten seurasivat westfalenilaisten Münsterin ja Paderbornin hiippakuntien ja katolisen Sleesian katoliset tilanherrat ja talonpojat. Toisena suurena jäsenjoukkona olivat eteläsaksalaiset, varsinkin baijerilaiset katolilaiset. Keskustapuolueen voimana ei kuitenkaan ollut niinkään suuresti katolinen uskonto kuin se, että keskusta ilmensi kansanjoukkojen nurjamielisyyttä Saksassa nykyisin valta-asemaan pyrkinyttä spesifistä preussilaisuutta kohtaan. Nurjamielisyys tuntui eniten katolisilla paikkakunnilla, samalla siellä ilmeni myötämielisyyttä Saksasta irrotettua Itävaltaa kohtaan. Keskusta asetti päättävästi partikularistiselle ja federalistiselle kannalle näiden molempien levinneimpien tuulahdusten mukaisesti.

Keskustan pohjaltaan preussilaisvastainen olemus selvisi tuota pikaa valtiopäivien muille pienille ryhmäkunnille, jotka olivat asennoituneet Preussia vastaan paikallisia näkökohtia eivätkä sosiaalidemokraattien tavoin kansallisia ja yleisluonteisia näkökohtia silmällä pitäen. Paitsi katolilaisia — puolalaisia ja elsassilaisia — vieläpä protestantti-welfitkin²⁶⁶ liittoutuivat läheisesti keskustapuolueen kanssa. Vaikka porvarillis-liberaaliset ryhmäkunnat eivät milloinkaan pystyneetkään saamaan täysin selville niin sanottujen ultramontanistien todellista olemusta, he osoittivat kuitenkin ymmärtävänsä jossain määrin todellista asiaintilaa nimittäessään keskustaa »isänmaata tuntemattomaksi» ja »valtakunnalle vihamieliseksi»...*

Kirjoitettu joulukuun lopulla 1887 — maaliskuussa 1888

Ensi kerran julkaistu aikakauslehdessä »Die Neue Zeit», Bd. 1, №№ 22—26, 1895—1896

Julkaistaan käsikirjoituksen mukaan (käsikirjoituksesta puuttuvat kohdat julkaistaan aikakauslehden tekstin mukaan)

Suomennos saksasta

* Tähän käsikirjoitus katkeaa. *Toim.*